

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 11 Issue 6, December 2019

DOI Number: 10.9737/hist.2019.805

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 14.11.2019 Kabul Tarihi: 12.12.2019

Atf Künyesi: Murat Toman, "Amerikan Siyasi Düşüncesinin İdeolojik Kökeni Püritenizm'in Amerikan Devrimi'ne Etkisi", *History Studies*, 11/6, Aralık 2019, s. 2153-2188.

AMERİKAN SİYASİ DÜŞÜNÇESİNİN İDEOLOJİK KÖKENİ PÜRİTENİZM'İN AMERİKAN DEVRİMİ'NE ETKİSİ

The Impact of Puritanism on the American Revolution as the Ideological Root of American Political Thought

Dr. Murat Toman

ORCID NO: 0000-0002-4698-7520

Öz

Günümüze kadar Amerikan Devrimi'nin ideolojik kökeni üzerine sayısız çalışma üretilmiştir. Bu çalışmaların önemli bir kısmında, Amerikan Devrimi'nin reformcu, özgürlükçü ve sömürge karşıtı aydınların fikirleri ile gerçekleştirildiği iddiası gündeme getirilmiştir. Özellikle Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Locke ve Paine gibi düşünürler sayesinde Amerikan Devrimi'nin başarıya ulaştığı iddia edilmektedir. Liberal, seküler ve özgürlükçü Aydınlanmacı düşünürlerin Amerikan Devrimi'ne etkisi tartışılmaz şekilde açık olmasına rağmen, Amerikan Devrimi'nin kökeni uhrevi ve dünyevi ideallere sahip Püritenizm'e dayanmaktadır. Özünde dini yönü güçlü olan bu akımın taraftarları, Püritenler, ilk olarak XVI. yüzyılda Britanya'da Anglikan Kilisesi'ni yenileme amacıyla ortaya çıkmışlardır. Bu uğurda yaklaşık yüzyıllık bir mücadeleden sonra amaçlarına ulaşmadan Amerika kıtasına göç eden Püritenler, 1620-1763 yılları arasında revize edilmiş ülkeleri çerçevesinde, "Tanrı'nın Krallığı'nı" kurmak için çaba göstermişler ve sonucunda Amerikan Devrimi'ni başlatmışlar ve başarıya ulaştırmışlardır. Bu çalışma bütüncül bir yaklaşımla ve ortaya koyduğu argümanlar ile Püritenizm'in Amerikan Devrimi'ne etkisini tarihsel süreç içerisinde ve örnek olay çalışması metodu ile ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Püritenizm, Amerikan Devrimi, Birinci Dini Uyanış Harekâtı, Hebraik Cumhuriyeti, Tanrı'nın Krallığı

Abstract:

There have been numerous studies over the ideological origin of American Revolution until today. Most of those studies claim that American Revolution came into existence due to the impact of scholars/thinkers with libertarian, reformist and anti-colonialist tendencies. In particular they believe that Enlightenment theorists/thinkers such as Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Locke and Paine with their ideas shaped the theoretical origin of the revolution. Even though, their contributions are certainly undeniable, Puritanism with its earthly and ethereal ideals shaped the theoretical origin of the glorious revolution. In essence with strong celestial character Puritans for the first time, emerged in Britain in order to carry out reforms on the Anglican Church. Around a century long fruitless effort that's why they had to move in American continent for founding the Kingdom of God according to their renewed agenda between 1620 and 1763. Eventually they were able to setting out the American Revolution successfully. This study aims to present Puritanism impact on the American Revolution

HISTORY
STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

Volume 11
Issue 6
December
2019

with holistic approach presents substantial arguments in a historical context by using case study methodology.

Key Words: Puritanism, American Revolution, First Great Awakening, Hebraic Republic, Kingdom of God

Giriş

Tarih boyunca devrimler radikal değişimler ve gelişmeler olarak ortaya çıkmışlardır. İstisnasız tüm devrimlerin evrensel ve yerel etkileri mevcuttur. Evrensel nitelikleri güçlü olan devrimler aynı zamanda dünya tarihinin akışını değiştirmişlerdir. Bu devrimler arasında evrensel niteliklerinden dolayı 1648 İngiliz Devrimi, 1789 Fransız ve 1917 Bolşevik Devrimi öne çıkmaktadır. Her üç devrimin ortak yönleri seküler nitelikte olmalarıdır.¹ Buna karşılık küresel ve yerel düzeyde yarattığı etkiye rağmen Amerikan Devrimi (1763-1789), yerel düzeyde dini statükoyu korumak ve güçlendirmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Diğer devrimlerin aksine bu devrim Amerikan kolonilerinde inşa edilmiş özgür dini ortamı korumaya yönelik bir başkaldırı olarak ortaya çıkmıştır. Başka bir deyişle Amerikan Devrimi Püriten idealleriyle şekillendirilmiş bir devrim olarak Amerikan kolonilerinde kurulmuş olan dini özgürlük ortamını korumak ve Tanrı'nın egemenliğini inşa etmek adına gerçekleştirilmiştir.²

Amerikan Devrimi'nin oluşumunda ve gerçekleşmesinde Püritenizm sahip olduğu uhrevi ve dünyevi idealleri büyük rol oynamıştır. Püritenizm sadece Amerikan Devrimi'nin arkasında yer alan ideolojik altyapı değil aynı zamanda Amerikan siyasi düşüncesinin temelini oluşturan bir akımdır. Püriten idealler, 1620 yılından itibaren Amerikan siyasi, ekonomik, dini, toplumsal ve kültürel dinamikleri şekillendirmiş ve halen de şekillendirmeye devam etmektedir.³ Britanya'dan ithal bir akım olan Püritenizm'in tam olarak ne zaman ortaya çıktığına dair tartışmalar halen devam etmektedir. Lakin ilk kez XVI. yüzyılın başlarında, temsilcilerinin, Püritenler, Anglikan Kilisesi'ne yönelik reform taleplerini dile getirmesiyle ortaya çıktığına dair uzlaşma mevcuttur. Aykırı fikirleri ve yaklaşımları ile Roma Kilisesi'nin, İngiliz siyaseti üzerindeki etkisini kırmaya ve kendi gündemlerini İngiliz Kraliyet ailelerine (Tudor ve Stuart) empoze etmeye hevesli Püritenler, 1534-1558 yılları arası İspanyol İmparatorluğu'nun Tudor Hanedanlığı üzerindeki etkisi yüzünden siyasi baskı görmüşler ve hatta Kraliçe Mary Tudor tarafından kafir olarak ilan edilmişlerdir.

Kırk altı yıl boyunca tahta kalan I. Elizabeth Tudor döneminde siyasi ve adli baskıdan kurtulan Püritenler Anglikan Kilisesi'ne yönelik reform taleplerinden vaz geçmemekle birlikte, Avrupa'da devam eden Katolik-Protestan çatışmasında Britanya'nın aktif olarak yer almasını talep etmişler ve hatta daha ileriye giderek İngiliz dış politikasının çerçevesini belirlemeyi amaçlamışlardır. Roma Kilisesi'ne yönelik mücadele etme azimleri, Kraliçe Elizabeth

¹ Bruce Lincoln, *Religion, Rebellion, Revolution: An Interdisciplinary and Cross-Cultural Collection of Essays*, Palgrave Macmillan, London/UK 1985, s. 3-4.

² Amerikan düşüncesinin temelinde Tanrı'nın Krallığı olma inancı vardır. Bu inanç eşsiz bir toplum ve devlet olma fikrini de şekillendirmiştir. Günümüze kadar ABD'nin dış ve iç politika kararlarını önemli ölçüde etkilemiştir. <https://crcc.usc.edu/the-kingdom-of-god-and-american-exceptionalism/> (E.T. 20 Kasım 2019).

³ Sacvan Bercovitch, *The Puritan Origin of American Self*, Yale University Press, New Heaven 1975.

tarafından İspanya-Britanya mücadelesi çerçevesinde hoş görülse de müdahaleci ve talepkar tavırları önemli ölçüde Kraliçe Elizabeth tarafından göz ardı edilmiştir. Yine de onun döneminde, Püritenler Britanya’da Kalvenizm ve Presbiteryanizm gibi reformist mezheplerin toplumsal düzeyde kabul görmesinde önemli rol oynamışlardır. Buna rağmen elde ettikleri tüm kazanımlara rağmen Püritenler, Britanya’dan Amerika kıtasına göç etme fikrini özellikle İngiliz donanmasının İspanyol donanmasını 1588’de mağlup etmesiyle dikkate almaya başlamışlardır.

1604 yılından itibaren, Britanya’da Stuart Hanedanlığı döneminin başlaması ve Protestan Kral I. James Stuart’ın tahta çıkması, Püritenler tarafından sevinç ve umut ile karşılanırsa da istedikleri gibi, Britanya’yı yönetemeyeceklerini çok kısa sürede anlamışlar ve bu durum ilk olarak Avrupa’ya ve sonrasında Amerika’ya temelli olarak göç etme fikrinin güçlenmesine neden olmuştur. Ayrıca I. James’in siyasi ve adli baskı ile kendilerine çeki düzen vermek istemesi ve aynı dönemde Kalvenizm kökenli doktriner idealler ile kendilerini seçilmiş toplum ve Amerika kıtasını Filistin olarak görmelerine neden olmuştur. Püriten dini ve dünyevi ideallerin yeniden şekillendiği 1610-1630 yılları arasında, Püritenler, Avrupa yerine Amerika kıtasına temelli göç etmeye başlamışlardır.⁴

Tabi ki, Amerika’ya göç etme kararı oldukça zor bir adım olmuştur. Zira, her ne kadar mevcut düzeni değiştirmeye niyetli olsalar da sahip oldukları refah düzeyini ve toplumsal statülerini terk etmeleri oldukça olağan dışı bir adımdı. Onları Amerika kıtasına göç etmeye yönlendiren en büyük unsur kendilerine seçilmişlik bahşeden dini inançlarıydı. Tanrı’nın yer yüzündeki temsilcileri olarak yeni kıtada yeni yaşam kurmak her şeyden önemli bir olaydı. Özellikle “bilinmezlik” ve “ilkel yaşam alanı” olarak nitelendirdikleri Amerika’ya göçlerini Beni-İsrail kavminin Mısır’dan Filistin’e göçü (exodus) ile özdeşleştirmeleri dikkat çekicidir. Benzer minvalde, Kral I. James’i Firavun, Britanya’yı Firavun’un *Mısır’ı*, Amerika’yı da *Vaat Edilmiş Topraklar* olarak tasvir etmeleri, doktriner değişimin işaretçisiydi. Anglikan Kilisesi’ne yönelik reform taleplerini öne çıkaranların çocukları yeni bir devlet kurma amacındaydı.⁵

Bu isteklerinin hemen olamayacağı ve Avrupa’da hiç olamayacağı aşıkardı. Yeni dünyanın sunduğu fırsatları değerlendirmek bu nedenle cazip gelmiştir. Britanya’ya bağlı kolonilerde yeni yaşam kurma ülküsü çekiciydi. Dolayısıyla New England olarak adlandırdıkları bölgede, yeni yaşam alanları inşa ederek kısa bir süre içerisinde siyasi, finansal, toplumsal, ruhani ve kurumsal yapılar kurmuşlardır. Bu başarıları aynı zamanda Amerikan Devrimi’ne giden süreci de başlatmıştır. XVII. yüzyılın ortasından itibaren yaşadıkları bir takım ciddi sorunlara rağmen Püritenler, yeni toplumun temellerini atmışlardır. Ancak kast benzeri cemaat yapıları nedeniyle dışarıya kapalı olmaları ve Avrupa’dan gelen göçmenleri kendi sistemlerine sadece ekonomik faaliyet bağlamında eklememeleri zaman içerisinde sıkıntıya dönüşmüştür.⁶

⁴ Randall Collins, *Weberian Sociological Theory*, Cambridge University Press, Cambridge 1986, s. 54.

⁵ Martin J. Selman, “The Kingdom of God in the Old Testament”, *Tyndale Bulletin*, V.40, N.2, 1989.

⁶ Ning Kang, “Puritanism and its Impact Upon American Values”, *Reviews of American Studies*, V.1, N.2, 2009, s. 148-149.

Özellikle XVIII. yüzyılın başında itibaren Avrupa'dan gelen toplu göçlerin artmasıyla, Püritenler inşa ettikleri toplumsal yapı içerisinde azınlık durumuna düşmüşlerdir. Koloni yönetimlerindeki ağırlıklarını yitirme ya da kolonilerin parçalanması ihtimali onları çözüm arayışına itmiştir. Çözüm olarak önce cemaat üyeliği kurallarını kolaylaştırmışlar ardından dinin toplum içindeki yerinin sarsılmasını bahane ederek Birinci Büyük Dini Uyanış Hareketi'ni başlatmışlardır. Bu stratejik adım kolonilerde sadece dini uyanışı sağlamamış aynı zamanda koloniler arasındaki kültürel birliğin ve bağlılığın artmasına neden olmuştur. Özellikle 1740'lı yıllar ile birlikte dini, siyasi ve finansal unsurlardan dolayı Britanya karşıtlığı yükselişe geçmiştir. Söz konusu karşıtlık aynı zamanda Amerikan kimliğinin şekillenmesine de büyük katkıda bulunmuştur. Tüm bunlardan önemlisi Amerikan Devrimi'ne giden süreç aynı dönemde hızlanmıştır.. Şüphesiz ki, söz konusu devrimi tetikleyen çok önemli gelişme Yedi Yıl Savaşları'nın bir parçası olan Fransız ve Kızılderili Savaşı'nın (1754-1763), Amerikan kolonilerinde dini ve kültürel kimliğin geliştiği bir dönemde meydana gelmesidir. Bu savaş Püriten vaizlere, Britanya'yı Amerikan halkına baskıcı, zalim ve diktatör olarak lanse etme fırsatı vermiştir.

Savaşın bitiminde, 1763'te, Amerikan kolonileri özellikle New England kolonileri (New Hampshire, Massachusetts Bay Colony, Rhode Island ve Connecticut) büyük oranda Britanya'ya karşı isyan etmeye hazırды. Öyle ki, koloniler hem kendi askeri güçlerini görebilme fırsatı elde edebilmiş hem de Britanya'nın savaş sonucu zayıfladığını idrak edebilmişlerdi. Britanya'ya karşı isyanı dini temele oturtan ve kolonilerde kültürel ve ruhani birlikteliği inşa etmeyi başaran Püritenler'in Amerikan Devrimi'ne katkısı büyük olmuştur. Bu sebeplerden ötürü Amerikan Devrimi dini ve uhrevi yönü güçlü bir akım olan Püritenizm'in ürünü olarak tarihe geçmiştir. Bu sav doğrultusunda Amerikan Devrimi'ni yeniden ele almak bu makalenin en önemli amacıdır.⁷ Zira Püritenizm sadece on üç koloninin isyan ederek Amerikan Devrimi'ni başlatmasına neden olmamış aynı zamanda ABD'nin kuruluş ideolojisi olmuştur.⁸ Bu çerçevede ABD üzerindeki etkisini anlayabilmek için Püritenizm'in ne zaman ve ne şekilde ortaya çıktığına bakmak faydalı olacaktır.

1. Püritenizm

Püritenizm kavramı üzerine günümüze kadar bir çok çalışma üretilmiştir. Bahse konu çalışmaların önemli bir kısmı Püritenizm'in tarihsel süreç içerisinde gelişimine odaklanmıştır. Bu çalışmalar incelendiğinde görüleceği üzere bu kavramın tanımı zaman içinde değişime uğramıştır. Yine de Püritenizm'i tanımlamak gerekirse bu makalede de ele alındığı üzere Püritenizm hem uhrevi hem dünyevi ideallere sahip ideolojik bir harekettir. Britanya'da ortaya çıkmıştır. Amerika'ya göç eden temsilcileri kurdukları kolonilerde ve sonrasında misyonerlik faaliyetleriyle etkin oldukları diğer kolonilerde Amerikan siyasi düşüncesinin temellerini atmışlardır. Uhrevi ve dünyevi idealleri Amerikan Devrimi'nin ortaya çıkışında ve başarıya ulaşmasında büyük rol oynamıştır.

⁷ Hannah Arendt, *On Revolution*, Penguin Books, New York, 1963, s. 195-196.

⁸ <https://web.viu.ca/davies/h320/population.colonies.htm> (ET. 23.10.2019).

Yukarıda yapılmış olan çıkarımlar çerçevesinde Püritenizm'i tanımlamak ve içeriğini ortaya koymak adına üç çalışma irdelenmiştir.⁹ İrdelenen ilk çalışma, Andrea Minguiç'in *Key Concepts of Puritanism and the Shaping of the American Cultural Identity* başlıklı makalesidir. Minguiç, Püritenizm'i Amerikan kimliğini ve mitolojisini şekillendiren vizyon olarak tanımlamıştır. Görüleceği üzere kavramın ideolojik kökeni öne çıkarılmıştır.¹⁰ İrdelenen ikinci çalışma Brian H. Crosby'ye aittir. *Toward a Definition of Puritans and Puritanism: A Study of Puritan Historiography* başlıklı çalışmada, Crosby kısaca tanımlamadan öteye giderek Püritenizm'in özelliklerini ortaya koymuştur. Ona göre:

- Püritenizm uhrevi yönü güçlü bir akımdır;
- Doğrudan Tanrı ile bağı öne çıkarmaya önem vermektedir;
- Püriten inancın temelini İncil ve öğretisi oluşturmaktadır;
- Püritenler, Aziz Augustinus tarafından öne çıkarılan "ilahî lütuf" ve "günahkâr insan" kavramlarını kabul etmişlerdir;
- "Kutsal Ruh" onların inancında önemli yer tutmaktadır;
- Dinde yenileme ve özgür dini ortam yaklaşımına sahiplerdir ve bu nedenle tekelci yaklaşım gösteren Roma Kilisesi'ne karşı çıkmışlardır.¹¹

Daha önce de dile getirildiği üzere Püritenizm sadece dini yönü güçlü bir ideoloji değildir. Dünyevi idealleriyle de etkin bir akım olarak Amerikan düşünce yapısını şekillendirmiştir. Bu olguyu doğrularcasına üçüncü çalışma olarak vereceğimiz Leland Ryken, *Worldly Saints* başlıklı eserinde Püritenizmi uhrevi ve dini ideallere sahip vizyoner aynı zamanda dini, siyasi, finansal ve toplumsal alanda etkin bir hareket olarak tanımlamaktadır.¹² Kavramsal çerçevesi bu şekilde çizilen Püritenizm zaman içerisinde farklı anlamlar kazanan çeşitlenen bir dini-siyasi hareket halini almıştır. Bu akımın tam olarak ne olduğunu anlamak adına, Püritenizm'i tarihsel süreç içerisinde ele almak gereklidir.

2. Tarihsel Süreç İçerisinde Püritenizm

Dinin varlığı insanlık tarihi kadar eskidir. Yüce bir yaratıcının varlığına inanç insanların düşüncelerini, tavırlarını ve davranışlarını belirlemiştir. İslamiyet hariç, dinlerin dayandıkları özgün kaynaklar, kutsal metinler ve diğer ilk el kaynaklar tarihi süreç içerisinde insanlar tarafından farklı amaçlar ve çıkarlar için değiştirilmiştir. Temelde vahiy ve mukaddes kitap İncil'e dayanan Hristiyanlık zaman içerisinde orijinal metinlerin kaybolması ve değiştirilmesi neticesinde yozlaşmıştır. Söz konusu durum Hristiyan dünyasında büyük kırılmalara yol açmış ve ortaya çıkan farklı kaynakların rafine edilmesi ciddi bir zorunluluk olarak gündemi meşgul etmiştir. Bu ihtiyaca binaen toplanan İznik Konsülü (MS 325) ilk yenileme adımlarından biri olarak tarihe geçmiştir. Adı geçen konsülde resmi inanç sistemi oluşturma, İsa'nın şahsiyeti,

⁹ Andrea Minguiç, "Key Concepts of Puritanism and the Shaping of the American Cultural Identity", *Philologica Jassyensis*, V.2, N.2, 2010; Brian H. Crosby, "Toward a Definition of Puritans and Puritanism: A Study of Puritan Historiography", *Churchman*, V.122, N.4, 2008, s. 297-314.

¹⁰ Minguiç, agm, s. 297.

¹¹ Brian, H. Crosby, "Toward a Definition of Puritans and Puritanism: A Study of Puritan Historiography", *Churchman*, V. 122, N.4, 2008, s. 298.

¹² Leland Ryken, *Worldly Saints: The Puritans as They Really Were*, Zondervan Publishing House Grand Rapids 1986, s. 10-11.

Ariusçuluk vd. konular ele alınmıştır. Toplantının temel amacı dini saflaştırma ve yenilemekti.¹³

Bu tür bir talep ne ilk ne de son olmuştur. Benzer talepler daha sonraki dönemlerde de öne çıkarılmış ve özellikle Ortaçağ'da yankı bulmuş ama büyük tepki de görmüştür. Örneğin değişim talep eden Reform Hareketi'nin temelleri John Wycliffe ve John Huss gibi düşünürler tarafından atılmıştır. Yaşadıkları dönemde talepleri karşılık bulmamış ancak onlar fikirleriyle gelecek nesillere ilham vermişlerdir.¹⁴ Açtıkları yolda yürüyen Martin Luther ve Ulrich Zwich gibi isimler XVI. yüzyılda Roma Kilisesi karşıtı eylemler ile tarihin akışını değiştirecek adımlar atmış ve değişim talepleri daha sonra John Calvin tarafından devam ettirilmiştir.¹⁵ Aynı dönemde bu hareketin parçası olan Püritenler, Anglikan Kilisesi'ne yönelik reform talebiyle Britanya'da lobi faaliyetlerini başlatmışlardır. Onların Britanya'da verdiği mücadele ülke tarihinin kaderini belirlemek ile kalmamış dünya tarihine de katkıda bulunmuştur.

2.1. İngiliz Püritenizmi

Avrupa'da Reform Hareketi devam ederken aynı dönemde Püritenizm Britanya'da etkin olmaya başlamış ve reform talepleri gündeme gelmiştir. O dönemde, temsilcileri sadece Anglikan Kilisesi'ni Roma Kilisesi'nden ayırıştırmayı hedeflemektedir; başka bir deyişle Püritenizm'in temsilcileri sadece Anglikan Kilisesi'ni yenilemeyi talep etmişlerdir.¹⁶ Bu yönleriyle Püritenler, Avrupa'da Reform Hareketi çerçevesinde yeni mezhep talep edenlerden farklıydılar. İlâveten ortaya koydukları doktriner yaklaşımlarla Avrupa Reform Hareketi çerçevesinde ortaya çıkan mezhepleri yönlendirmeyi kendilerine görev edinmiş ve bu konuda başarılı da olmuşlardır.¹⁷

Onlara göre Roma Kilisesi zamanla din dışı eylemler ve içselleştirdiği batıl inançlar ile doğruluktan ve Tanrı'nın emrettiği yoldan uzaklaşmıştı. Bu duruma tepki olarak doğan Anglikan Kilisesi ilginç bir biçimde Roma Kilisesi'nin kopyası gibi faaliyetlerine devam etmekteydi. Püritenler bu durumu öne çıkararak reform taleplerini gündeme getirmişlerdir. Onlara göre, Roma Kilisesi'nin İngiliz yönetimi üzerindeki etkisi kırılmalıydı ve bu da ancak Anglikan Kilisesi'nin özgün bir karaktere sahip olmasıyla mümkün olabilirdi. Dolayısıyla

¹³ Alparslan Yalduz, "Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İzmir Konsili" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, C.12, S.2, 2003, s. 257.

¹⁴ Dyson Hague, *Wycliffe A Historical Study*, The Church Records Publications, Toronto 1924; John Huss için bakınız: David S. Schaff, *John Huss His Life Teaching and Death After Five Hundred Years*, Charles Scribner's Son, New York 1915.

¹⁵ Osman M. Deniz, "John Calvin'in Teolojisi ve Özgünlüğü", *Akademik Bakış Dergisi*, S.33, Kasım-Aralık 2012, s. 3.

¹⁶ Avihu Zakai, *Exile and Kingdom, History and Apocalypse in the Puritan Migration to America*, Cambridge University Press, Cambridge 1992, s. 14-15.

¹⁷ Elwood Johnson, *The Pursuit of Power Studies in the Vocabulary of Puritanism*, Peter Land, New York 1995, s. 10; Galen K. Johnson-Charles Pastoor, *The A to Z of Puritans*, Scarecrow Press, Plymouth 2009, s.1-3; Harry L. Watson, *Building the American Republic: A Narrative History to 1877 Volume I*, The University of Chicago Press, Chicago, 2018, s. 57.

değişim şarttı.¹⁸ Ancak değişim talepleri 1534 yılında meydana gelen ve Avrupa tarihini şekillendiren bir vakıa neticesinde karşılık bulmuştur.¹⁹

Bahse konu tarihte, dönemin İngiliz Kralı VIII. Henry, erkek çocuk sahibi olmak için İspanyol-Katolik eşi Aragon’lu Catherine’den boşanmış ve yerine Anne Boleyn ile evlenmeye karar vermişti. VIII. Henry’nin almış olduğu bu kararın İspanyollar tarafından kabul edilmesi mümkün değildi. Zira bu tür bir adım, İspanya’nın Britanya üzerindeki etkisinin kırılması anlamına gelebilirdi. Bu yüzden İspanyolların yönlendirmesiyle Roma Kilisesi devreye girmiş ancak VIII. Henry boşanma kararından vazgeçmemiştir. Bunun üzerine Papa VII. Clement, VIII. Henry’i aforoz etmiştir. Bu tarihi olay neticesinde VIII. Henry, Anglikan Kilisesi’nin bağımsızlığını ilan etmiş ve böylece Britanya’nın Katolik dünyasından kopuş süreci hızlanmıştır.

Kopuşun hızlanmasında yaşanan süreç içerisinde ve sonrasında Canterbury Başpiskoposu Püriten Thomas Cromwell önemli rol oynamıştır.²⁰ Kral VIII. Henry’nin kilise işlerinden sorumlusu olan Cromwell’in en önemli icraatı İncil’in İngilizce’ye çevrilmesini sağlamak olmuştur.²¹ Bu radikal adım, Püritenler adına muazzam bir başarı olmuştur ancak dönemin siyasi şartları onu daha kapsamlı reform adımları atmaktan alıkoymuştur. Bu durum VI. Edward’ın beklenmedik bir şekilde on yaşında tahta çıkmasıyla değişmiştir. Yaklaşık altı yıl tahtta kalan VI. Edward döneminde, Somerset Dükü Edward Seymor, kral naibi olarak ülkeyi yönetmiş ve bu sayede ilk kez Anglikan Kilisesi’ne yönelik ciddi reformlar gerçekleştirilmiştir.²² Bu reformların en önemlileri aziz türbelerinin kapatılması, *Book of Common Prayer*²³ isimli dua kitabının basılması ve Cambridge ve Oxford Üniversitelerinin yönetimine Martin Bucer ve Peter Martyr isimli iki Püriten’in atanmasıdır.²⁴

Kısa sürede gerçekleştirilen bu üç reform Püritenizm’in, Anglikan Kilisesi’ne yönelik çabaları adına önemliydi. Lakin VI. Edward’ın on altı yaşında vefatı ve yerine Mary Tudor’un geçmesi reformların durmasına neden olmuştur. Zira Mary, İspanya İmparatoru Katolik II. Philip ile evliydi dolayısıyla Britanya’nın Katolik Dünyasından kopuşunu simgeleyen reformlardan doğal olarak rahatsızdı. Onun döneminde Roma Kilisesi yeniden Britanya üzerinde yeniden nüfuz sahibi olmuştur. Tarihe *Kanlı Mary* geçen Kraliçe Mary tahta çıkar çıkmaz yaklaşık üç yüz Püriten’i kafir suçlamasıyla diri diri yaktırmıştır.²⁵ Hristiyan inancında

¹⁸ Seongjong Song, “American Exceptionalism at a Crossroads”, *The Korean Journal of International Studies*, C.13, S.1, 2015, s. 243.

¹⁹ Peter Marshall, *Religious Identities in Henry VIII's England*, Ashgate Publishing, Aldershot 2006, s. 2.

²⁰ Bir Püriten olan Cromwell fikirleriyle VIII. Henry’i yönlendirmiş ve bu tarihi olayın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Cromwell için bakınız: Patrick J. Coby, *Thomas Cromwell Machiavellian Statecraft and English Reformation*, Lexington Books, Lanham 2009, s. 149.

²¹ Marshall, age, s. 2.

²² Randall J. Pederson, *Unity in Diversity: English Puritans and the Puritan Reformation 1603-1689*, Brill, Leiden 2014, s. 4.

²³ Anglikan Kilisesi’nde pazar ayinlerinde kullanılması için basılan bu dua kitabının amacı, Roma Kilisesi’nin etkisini azaltmaktır. <http://justus.anglican.org/resources/bcp/1549/BCP1549.pdf> (E.T. 19 Kasım 2019).

²⁴ Charles A. Coulombe, *Puritan's Empire*, Tumbler Housebook, Arcadia/CA 2009, s. 62.

²⁵ Ruth Tucker, *A Biographical History of the Vrh*, Zendervan, Grand Rapids 2011, s. 306.

kafirlere yönelik gerçekleştirilen bir infaz usulü olan diri diri yakarak idamın ortaya çıkardığı dehşet neticesinde Püritenlerin bir kısmı ülkeyi terk etmiş ve bir kısmı da kimliklerini ve faaliyetlerini gizlemeyi tercih etmiştir.²⁶

Tahtında sadece beş yıl kalabilen ve kimi iddialara göre suikast nedeniyle kırk iki yaşında hayatını kaybeden Kraliçe Mary'in yerine yaklaşık kırk altı yıl tahtta oturacak olan Kraliçe I. Elizabeth gelmiştir. Oldukça uzun süre tahtta kalan I. Elizabeth'in icraatları Püritenler adına ya yetersiz ya da geç kalmış olarak nitelendirilmiştir. Yine de kız kardeşinin aksine daha hoş görülü biri olan I. Elizabeth döneminde, Püritenler özgürce yaşama ve fikirlerini yayma şansı elde etmişlerdir. Ancak onların hedefi zaman içinde değişmişti. Anglikan Kilisesi'ne yönelik yenileme taleplerinin yanı sıra Britanya'nın özellikle dış siyasetinde etkin olmayı talep etmeye başlamışlardı. Bu talebin en önemli nedeni halihazırda Avrupa'da devam eden Reform Hareketi'ne siyasi ve askeri destek sağlamaktı.²⁷

Bu bağlamda I. Elizabeth'in Hollanda'da reformcu güçlere destek vermesi bile onlar için yeterli değildi. Öte yandan tahtta kaldığı süre içerisinde I. Elizabeth için en önemli konu ne Anglikan Kilisesi'ne yönelik reformlar ne de Avrupa'da devam eden Reform Hareketi'ydi. Onu ilgilendiren en önemli konu, İspanya'ya karşı yıllardır devam eden mücadeleydi. Bu nedenle Hollanda'ya, İspanya ile mücadele etmeleri adına destek vermeye özen göstermişti. Lakin bu adım iki ülke arasındaki gerilimi iyice arttırmış ve en nihayetinde Britanya ve İspanya arasında gerilim neticesinde uzun sürecek bir savaş başlamıştır.²⁸ 1585-1604 yılları arasında yaşanan savaşı İngilizler büyük bir zaferle kazanmış ve İngiliz donanması yenilmez olarak görülen İspanyol donanmasını 1588'de tarihi bir yenilgiye uğratmıştır. Muazzam olarak nitelendirilen bu zafer, Britanya'nın Amerika kıtasına gidişinin önündeki engeli ortadan kaldırmıştır.

Püritenler bu zaferi Tanrı'nın hediyesi olarak görmüşlerdir. Üstüne ülke yönetiminin 1604'te Tudor Hanedanlığı'ndan Stuart Hanedanlığı'na geçmesi ve James Stuart'ın kral olması sevinci daha da arttırmıştır. Ancak gerçekler ile karşılaşmaları çok uzun sürmemiştir. Zira Kral I. James onların taleplerini göz ardı edebileceği sinyallerini kısa süre içerisinde vermiştir.²⁹ Hatta tahta oturur oturmaz tüm reform taleplerini reddetmiş ve bununla da yetinmeyerek İskoç Presbiteryen kilisesinin bağımsızlığını tartışmaya açmıştır.³⁰ Bu beklenmedik tavır, kendilerini ayrılıkçı olarak tanımlayan Püritenler tarafından tepki ile karşılanmış ve sonuçları ciddi bir şekilde ele alınmadan kiliseyi boykot etme kararı alınmıştır. Ancak kilise boykotu o dönemin büyük suçlarındandı ve bu bozguncu tavrı, I. James ayrılıkçıları sindirme fırsatı olarak

²⁶ Alexander Samson, "Power Sharing: The Co-Monarchy of Phillip and Mary", *The Reigns of Mary and Elizabeth*, Ed. Alice Hunt-Anna Whitelock, 2010, s. 159.

²⁷ Frank Lambert, *The Founding Fathers and the Place of Religion in America*, Princeton University Press, Princeton, 2003, s. 43; Stephen Baraclo, *The Communion of Saints*, New York 1998, s. 214-215.

²⁸ Andrea K. Brinton Haga, *Shaping British Identity: Transatlantic Anglo-Spanish Rivalry In The Early Modern Period*, (The University of Texas at Arlington, Arlington Unpublished PhD Thesis,), Arlington August 2009, s. 9-18.

²⁹ Henry Bettenson, "The Millenary Petition (1603)", *Documents of Christian Church*, Ed. Henry Bettenson, Oxford University Press, London 1963, s. 282-284.

³⁰ Michael P. Winship, *Hot Protestants: A History of Puritanism in England and America*, Yale University Press, New Heaven 2019, s. 67-68.

kullanmış ve Püriten grubun iki önemli ayrılıkçı liderini, Henry Barrow ve John Greenwood'u, yargılama sürecinden sonra idam ettirmiştir. Bu olay, Püritenleri Britanya'dan temelli olarak göç etmeye yönlendirmiştir.³¹

Püritenlerin umutlarını kaybederek Amerika'ya göç etmeye karar vermeleri iki önemli sonucu ortaya çıkarmıştır. Birinci sonuç, Amerika kıtasında yeni kolonilerin kurulmasıyla Britanya'nın ekonomik olarak güç kazanması ve ikincisi ise Püritenizm'in Amerika kıtasında yeni bir vizyon ile var olması ve gelişmesidir. Amerika kıtasına göçen Püritenler doktriner açılımlar ile yalnızca Amerika'da da yeni bir toplum kurmakla kalmamış aynı zamanda Amerikan Devrimi'ne giden sürecin temelini atmışlardır.

2.2. Amerikan Püritenizmi

Britanya'dan temelli göç etmeye karar verildiğinde ilk olarak daha önce de kaçış ve sığınma noktası olan Hollanda tercih edilmiştir. Bir grup Püriten ilk olarak Leiden şehrine kalıcı olarak yerleşmiştir. Burada kendilerine bir yaşam kuran güçlü Püriten aileler 1618 yılı itibaren ise Amerika kıtasına göç etme kararı almışlardır. Kendilerine *Hacılar* denilen bu grup, yeni dünyada koloni kurma iznini Kral I. James'ten aldıktan sonra 6 Şubat 1620'de Mayflower gemisi Amerika'ya doğru yola çıkmıştır. Yaklaşık iki ay sonra Massachusetts Körfezi'ne ulaşan kabile tarihe *Mayflower Sözleşmesi* olarak geçen ve karşı tarafta imzalayanın Tanrı olduğu ilahi sözleşmeyi imzalamışlardır.³²

Amerikan tarihinin en önemli belgelerinden biri olarak kabul edilen bu sözleşme Püritenlerin Amerika'da kalıcı olduğunu işaret etmekteydi. Karaya indikten sonra yeni İngiliz kolonisi olarak Plymouth'u kuran Hacılar, kısa zaman içerisinde yeni yönetim modeli olan cumhuriyeti adapte etmişlerdir. Amerika kıtasının ilk cumhuriyeti olan Plymouth sakinlerine seçme ve seçilme hakkı tanımıştır. Tabi ki ilk zamanlarda her şey beklendiği ya da umulduğu gibi yolunda gitmemiştir. Yaşanan ilk kıştan sonra koloni nüfusunun yarısı hayatını kaybetmiştir. Ayrıca yeni yerleştikleri bölgede bölgenin yerlileri yaşamakta ve bu durum ayrıca önemli güvenlik problemi olmuştur.³³

Amerika kıtasına göç edenler zorluklar ile mücadele ederken Püritenlerin bir kısmı ısrarla Britanya'da kalmaya devam etmiştir. Ancak zaman içerisinde I. James'in Britanya'yı Avrupa'da başlayan Otuz Yıl Savaşları'nın dışında tutmak istemesi nedeniyle onların bir kısmı daha göç etmeye karar vermiştir.³⁴ Tabi ki Britanya'da siyasi ve dini baskı onların göç etmesinde önemli rol oynamıştır. Lakin daha farklı nedenler de vardı. Bu bağlamda 1620-1640 yılları arasında meydana gelen göçlerin diğer nedenleri aşağıdaki gibidir:

³¹ Lea, age, s. 273.

³² Kang, agm, s. 150. Bu aileler için bakınız: Henry Whittemore, *The Signers of Mayflower Compact and their Descendants*, Mayflower Publishing Co, New York 1899.

³³ Watson age, s. 60.

³⁴ Francis J. Berner, *Puritans and Puritanism in Europe and America*, ABC Clío, Santa Barbara, 2005, s. 13.

- Seçilmiş toplum inancının George Montagu ve John Cosin gibi iki Püriten tarafından yeniden yorumlanması ve Püritenlerin kendilerini Tanrı'nın temsilcisi olarak görmeleri hususunda doktriner açılımın yapılması;³⁵
- William Perkins ve Thomas Brightman'ın Britanya'yı, Roma İmparatorluğu'nun baskısıyla inancından vazgeçen Lâdik (Denizli) Kilisesi olarak ilan etmesi;³⁶
- Burjuva/tüccar bir topluluk olan Püritenler'in Amerika kıtasını ticari bir fırsat olarak görmesi.³⁷

Tüm bu nedenlere rağmen dönemin şartları göz önüne alındığında görüleceği üzere Püritenler'in bilinmezlik ve vahşilik yurdu olarak gördükleri Amerika'ya göç etmeleri oldukça zor bir karardı. Sahip oldukları refah ve zenginliği geride bırakmaları büyük riskti. Yine de tüm riskleri göz önüne alarak yeni bir yaşam kurmaktan vazgeçmemişlerdir. Bunun en önemli nedeni Amerika kıtasını biçilen ilahi kimlikti. 1630 yılında, Arbella gemisiyle Atlantik'i geçmek üzereyken John Winthrop yeni dünyaya yönelik çok önemli saptamalar yapmıştır.³⁸ Bin yılın en iyi hatibi olarak nitelendirilen Winthrop, *Bir Hristiyan Hayrı Modeli* başlıklı vaazında Amerika kıtasında inşa edilecek yeni yerleşim yerini, doğrudan İncil'den aldığı terimle *Tepenin Üstündeki Şehir* olarak anmıştır.³⁹

İncil'den ve Eski Ahit'ten alıntılar yapan Winthrop'a göre, Amerika kıtasına gelmelerinin temel nedeni, vaat edilmiş topraklarda Tanrı'nın Krallığı'nı yeryüzünde inşa etmektir.⁴⁰ Vaazında özellikle Hz. Musa'ya atıfta bulunması ve Yahudilerin Mısır'dan göçünü kendilerinin Britanya'dan göçüyle karşılaştırması Püritenleri Amerika kıtasına göç etmeye ikna eden ilahi nedenler olmuştur.⁴¹ Onun açtığı yolu izleyenler Amerika'ya göç etmeye başlamışlardır. Dolayısıyla 1630 yılından itibaren Amerika kıtasına Püriten göçü artmış ve halihazırda tüm zorluklar nedeniyle yerleştikleri topraklardan geriye dönmek isteyenler de kalmaya razı olmuşlardır.⁴² Artan göçler nedeniyle yeni yerleşim yerleri kurmuşlardır. Öyle ki, 1640 yılına gelindiğinde sadece New England kolonilerinde (Massachusetts (1630), Rhode Island (1636), Connecticut (1636), New Hamisphere (1638) otuz beş yeni kilise inşa edilmiştir.⁴³ İnşa edilen bu kiliseler, yeni Amerikan toplumunun inşasında etkin olmakla kalmamış günümüz Amerikan ideallerinin ve düşünce yapısının oluşturulmasında ve olgunlaştırılmasında büyük rol oynamışlardır.⁴⁴

³⁵ Zakai, age, s. 8, 31.

³⁶ E. W. Best, *Free Grace, Free Will*, Huston/TX, 1997, s. 17-18.

³⁷ Zakai, age, s. 63-64.

³⁸ MSH (Massachusetts Historical Society), *Winthrop Papers*, Allen County Americana, Boston, 1940, s. 188.

³⁹ James W. Ceaser, "American Exceptionalism: Is it Real Is it Good? The Origin and Character of American Exceptionalism" *A Journal of Ideas, Institutions and Culture*, V.1, N.1. Spring 2012, s. 5;

⁴⁰ William D. Barrick, Kingdom of God in the Old Testament, *The Master's Seminary Journal*, V.23, N.2, Fall 2012, s. 173.

⁴¹ George McKenna, *The Puritan Origins of the American Patriotism*, Yale University Press, New Heaven 2007, s. 49.

⁴² Tabi ki 1625 yılında Britanya'da I. Charles'ın tahta çıkması ve Püritenlere yönelik baskıyı arttırması da önemli rol oynamıştır. Watson age, s. 60-61.

⁴³ Andrew Delbanco-Allen Heimert, *The Puritans in America*, Harvard University Press, London 1996, s. 381-382.

⁴⁴ Peter W. Williams, *America's Religion From Their Origin to Twenty First Century*, Illinois University, Chicago, 1998, s. 110.

Yerleştikleri yeni yaşam alanlarında Püritenler kısa süre içerisinde siyasi, toplumsal, dini ve kurumsal yapıları hızla kurmuşlardır. Daha önce kurulan Virginia kolonisinden daha başarılı bir şekilde ticari faaliyetler gerçekleştiren özellikle Massachusetts kolonisi her alanda öne çıkmıştır.⁴⁵ Bu eyalet aynı zamanda eğitim alanında büyük başarı göstermiştir. Günümüzün en önemli Amerikan eğitim kurumlarının kurulduğu bu eyalet aynı zamanda Amerikan Devrimi'nin entelektüel beşiği olmuştur. Bu bağlamda Harvard Üniversitesi'nin kurucusu olan John Harvard, Püriten öğretisini geleceğe taşıyacak rahiplerin eğitilmesi amacıyla bir üniversite kurulması için maddi destekte bulunmuş ve maddi desteği karşılığında yeni kurulan üniversiteye Harvard Koleji adı verilmiştir.⁴⁶ Ardından günümüzde ABD'nin en iyi eğitim kurumları olan ve Ivy League okulları büyük prestije sahip Harvard dahil, Yale, Dartmouth ve Princeton gibi üniversiteler onlar tarafından kurulmuştur.⁴⁷ Kurdukları bu okullarda dini ve sivil alanlarda yönetici olabilecek insanları yetiştirirken, aynı zamanda bu okullar aracılığıyla XVIII. yüzyılda hem aydınlanma hem de yeniden uyanış hareketlerini yönlendirecek entelektüel ortamı da hazırlamıştır.⁴⁸

Eğitimde yenilikçi ve başarılı adımlarını siyaset alanında da gösteren Püritenler, New England kolonilerinde buldukları dönem için özgün sayılabilecek bir yönetim tarzını benimsemişlerdir. Bu yeni yönetim şekli günümüz ölçeklerinde olmasa da demokrasiydi. Kolonilerde demokrasiye dayalı yeni bir yönetim anlayışı getirmişlerdir ve özellikle New England kolonilerinde yeni yönetim sisteminin uygulanmasında öncü rolü oynamıştır. 1640 gibi oldukça erken bir dönemde sadece erkeklere oy verme, koloni ve mahalli idare toplantılarına katılma gibi haklar tanınmıştı. Fakat bu hakların seçkinci bir tavırla Püriten cemaati içinden seçilen kişilere verildiği unutulmamalıdır.⁴⁹ Esasında onların seçkinci yaklaşımlarını her alanda görmek mümkündür. Mal mülk konusunda da kendilerini öne çıkarmaya önem vermişlerdir. Zira onlara göre sadece Tanrı tarafından seçilmiş kimseler mal mülk sahibi olabilirdi. Ayrıca söz konusu bu sistemde bireyin serveti, sosyal sınıfı ve diğer özellikleri toplum içindeki statülerini belirlemekteydi. Geriye kalanlar ise onlara hizmetle mükellefti. Adeta bir kast sistemini andıran yapı sayesinde Püritenler zenginleşmiş ve sosyal statü olarak üstte yer almışlardır.⁵⁰

Seçkinci tavır onların özellikle ticarete başarıya ulaşmasını sağlamıştır. Özgün ticaret anlayışları sayesinde ilham verdikleri kapitalizm sistemi günümüze kadar ayakta kalabilmiştir. Max Weber ünlü *Protestan Ahlakı ve Kapitalizm'in Ruhu* başlıklı eserinde Püritenizm ile kapitalist ekonomi arasındaki bağı "seçilmiş" fikrine dayandırmaktadır.⁵¹ Weber, dini bir ideoloji olarak ortaya çıkan Püritenizmin sahip olduğu idealler ile kapitalist sistemin

⁴⁵ Virginia/Jamestown kolonisi için bakınız: Jennifer E. Lee, "The Colony of Jamestown: Conceptions, Challenges, and Change", *Alethia*, V.3, I.2, 2018, s. 1-16.

⁴⁶ Watson age, s. 64.

⁴⁷ Ivy Ligi ABD'nin kuzeydoğusundaki sekiz vakıf üniversitesinin oluşturduğu birliktir. Kang, agm, s.151.

⁴⁸ Pastoor-Johnson, age, s.152.

⁴⁹ Kathrene B. Brown, "Puritan Democracy A Case Study", *The Mississippi Valley Historical Review*, V.60, N.3, 1963, s. 378.

⁵⁰ Williams, age, s. 113.

⁵¹ Max Weber, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, Taylor & Francis, London, 2005, s.11.

gelişmesine katkıda bulunduğu iddiasındadır ve başarı ve sermaye biriktirmek için sistematik olarak çalışmalarının kapitalizmin ruhuna yön verdiği tezini savunmuştur.⁵²

Gerçekten de ortaya koydukları ideallerle Püritenizm hem Amerikan toplumunun doğuşuna hem de modern kapitalizmin gelişimine yön vermiştir. XVII. yüzyılda Amerika'ya yerleşen Püritenler çok kısa sürede siyasi, finansal, toplumsal, dini ve kurumsal yapıları sıfırdan inşa etmişler ve ileride Amerikan toplumuna dönüşecek yeni bir toplumun temellerini atmışlardır. Ancak söz konusu yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'dan gelen düzensiz göçler, Püritenlerin kurdukları kolonilerde bile nüfus olarak geride kalmalarına neden olmuştur.⁵³ Bu durum seçilmiş toplum iddiasıyla kendi cemaat yapılarını katı kurallar ile koruyan Püritenleri koloni yönetimlerinde etkinliklerini kaybetme riskiyle karşı karşıya bırakmıştır.⁵⁴ Kendilerine yönelik riskleri kiliselerine üyelik şartlarını kolaylaştırarak ve dini uyanış hareketini başlatarak aşmayı başarmışlardır.⁵⁵

3. Püriten Evanjelizmi: Amerikan Misyonerliği

Dini uyanışın başlatılması ve tüm kolonilere yönelik olarak yürütülmesi fikri başlı başına büyük bir olaydı. Aslında bu tür bir misyonerlik ruhu Hristiyan dünyasında ilk kez görülen bir şey değildi. Bir misyoner hareketi olarak Evanjelizm daha önce Avrupa'da ortaya çıkmıştır.⁵⁶ Ancak Evanjelizmi yeni bir mezhep ya da akım olarak nitelendirmek mümkün değildir.⁵⁷ Avrupa'da Reform Hareketi sırasında da faaliyet gösteren Evanjelistlerin fikirleri ve özellikle misyonerlik faaliyetleri, Püritenler tarafından adapte edilmiştir. Lakin Avrupa ve Amerika Evanjelizmi arasında fark mevcuttur. Amerikan Evanjelizmi üzerinde uzman olan George Marsden ve Barry Hankins bu durumu, Evanjelizmin çok geniş ve zamanla değişen bir hareket olmasına bağlamaktadır.⁵⁸ Zaman içinde değişim gösterse de Evanjelizmin XVIII. yüzyılın başında Püritenizm'in misyoner yüzü veya ürünü olarak Amerika kıtasında ortaya çıktığı genel kabul görmektedir.⁵⁹

⁵² Thomas Kollen, "Reconceptualizing Profit Orientation in Management: A Karmic View on Return of Investment Calculations", *Philosophy of Management*, V.16, N.1, 2016, s.7.

⁵³ Nüfus değişimi için bakınız: Watson age, s. 113-115.

⁵⁴ Bu sorunları çözmek için *half-way covenant* / *yarım ahit* kavramı üretilmiş ve Püriten kiliselere üyelik kolaylaştırılmıştır. Daha fazla bilgi için bakınız: Robert G. Pope. *The Half-Way Covenant: Church Membership in Puritan New England*, Princeton University Press, Princeton 1969.

⁵⁵ https://lib.dr.iastate.edu/econ_ag_workingpapers/ (ET. 23.7..2019).

⁵⁶ Zeynep İskefiyeli, "Amerika'da "Büyük Uyanış" Ve Amerikan Board (ABCFM) Misyoner Teşkilatı'nın Kuruluşu", 4. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Yalova 14 – 17 Şubat 2019, s. 16-17.

⁵⁷ *Evanjelik* (Evangelical) kavramı Yunanca kökenli bir kelimedir ve anlamı iyi haberdir. Diğer yandan Evanjelizm ile birlikte kullanılan *Filantropi* kelimesi ise tam anlamıyla sevgi-insan sevgisi anlamına gelmektedir. Türkçe'ye hayırseverlik olarak çevrilmiştir. Bu iki kavramın ilk olarak ne zaman kullanıldığı hususunda bir uzlaşma mevcut değildir. Söz konusu kavramın ilk kez XIII. yüzyılda Aziz Francis tarafından kullanıldığı düşünülmektedir. Daha fazla bilgi için bakınız: <https://www.crossroadsinitiative.com/media/articles/humility-and-charity/> (E.T. 23.10.2019); Mark A. Noll, *The Logic of Evangelicalism and the Challenges of Philanthropy*, Indianapolis University, Indianapolis, 2007, s. 1.

⁵⁸ Brand Steele, "This is our Jerusalem: Early American Evangelical Localization of the Hebraic Republic", *Religion*, V.7, N.4, 2016, s. 1-12.

⁵⁹ McKenna, age, s.49; Mark A. Noll, *The Rise of Evangelicalism: The Age of Edwards, Mitefield and the Wesleys*, Inver Varsity, Downer Groove 2004, s. 48-54.

Amerikan koloni toplumuna yönelik misyoner hareketi gerçekleştirmek fikri çok önceden gündeme gelmesine rağmen ancak 1740'lı yıllara doğru fiiliyata geçirilmiştir. Bu adım öncesi Püritenler'in en çok önem verdiği hususlarından biri kolonilerin yapısal yönetimlerinin kurgulanması üzerineydi ve yapılan çalışmalar neticesinde Hebraik Cumhuriyeti modeli öne çıkmıştı.⁶⁰ Püritenler Yeni Dünya anlamına gelen Mondus Novus dedikleri kolonileri için yeni bir siyasi sistem kurma hedefine odaklanmışlardı.⁶¹ Fakat zaman içerisinde kolonilerde göçlerden dolayı meydana gelen demografik değişimin getirdiği riskler iyice ön plana çıkmış ve Hebraik Cumhuriyeti modeli üzerine yürütülen araştırmalar geri planda kalmıştır. Daha önce de bahsedildiği üzere Püriten nüfusunun özellikle göçler nedeniyle ve sıkı cemaat kuralları nedeniyle geri kalması zaman içerisinde Püriten mevcudiyeti adına büyük tehdit haline gelmişti. Bahse konu tehdidi bertaraf etmenin yolu ise yeniden nüfus olarak öne geçmekti. Bu nedenle kolonilere yönelik dini misyoner hareketinin başlatılması fikri gündeme gelmiş ve böylece Amerikan Evanjelizmi doğmuştur.⁶²

Tarihe Birinci Büyük Uyanış Hareketi olarak geçen misyoner faaliyetleri kapsamında ilk vaazlar New England kolonilerinde başlatılmış ve daha sonra da diğer kolonilere yayılmıştır. Püriten kökenli vaizlerin o döneme kadar görülmeyen bir şekilde sokak vaazları ile insanları yeniden dine davet etmeleri oldukça başarılı sonuçlar doğurmuştur.⁶³ Söz konusu hareketin öncü ismi Northampton Massachusetts Kongregasyonist Kilisesi Papazı olan Solomon Stoddard'dır. Oldukça sevilen ve Roma Kilisesi'ne tamamen karşı olmasından dolayı Connecticut Vadisi'nin Papası olarak tanınan Stoddard hem misyoner faaliyetlerinin öncüsü olmuş hem de Püriten cemaatine üyeliği kolaylaştıracak adımlar atmıştır. Ona göre *Tanrının Akşam Yemeği* yani ekmek ve şarap ayini herkese açık olmalıydı.⁶⁴ Bu yaklaşımı Püritenizm'in seçkinci/seçilmiş karakterine karşı bir adımdı ancak dönemin şartları içerisinde başka bir tür çözüm mümkün görünmemekteydi. Onun başlatmış olduğu misyoner hareket, torunu Jonathan Edwards tarafından yürütülmüştür.⁶⁵ Ayrıca George Whitefield, Joseph Bellamy, Gilber Tennent ve Samuel Davis gibi isimler Birinci Büyük Uyanış'a vaazlarıyla katkıda bulunmuşlardır.⁶⁶

⁶⁰ Türkçe literatürde olmayan Hebraik kavramı Merriam-Webster sözlüğüne göre İbrani karakteri ve İbranice dili veya İbrani kültürü ile ilgili olan anlamına gelmektedir. Bu çerçevede Türkçe karşılığı olmaması nedeniyle kavramın çalışmada Hebraik şeklinde kullanılmasına karar verilmiştir. Hebraik Cumhuriyeti için bakınız: Eric Nelson, *The Hebrew Republic: Jewish Sources and the Transformation of European Political Thought*, Harvard University, Cambridge 2010, s. 16-24; Guido Bartolucci, "The Hebrew Republic in Sixteenth-Century Political Debate: The Struggle for Jurisdiction" *Ancient Models in Modern Republican Imagination*, Ed. Wyger Velema-Arthur Weststeijn, Brill, Leiden 2018, s. 214-233.

⁶¹ Nelson, age, s. 17-56.

⁶² Victor Roudometof, "Forms of Religious Globalization: Orthodox Christianity in the Long Durée", *Religions*, N.5, 2014, s. 1028.

⁶³ George Mashden, *Understanding Fundamentalism and Evangelicalism*, William B. Eerdmann Publishing Company, Grand Rapids 1991, s. 1-2.

⁶⁴ Paul R. Lucas, "Solomon Stoddard and the Origin of the Great Awakening in New England", *Historian*, V.59, N.4, Summer 1997, s. 741-742.

⁶⁵ David Laurence, "Jonathan Edwards, Solomon Stoddard, and the Preparationist Model of Conversion" *Harvard Theological Review*, V.72, I.3-4, October 1979, s. 267-283.

⁶⁶ Mark A. Noll, *America's God From Jonathan Edwards to Abraham Lincoln*, Oxford University Press, Oxford 2002, s. 13.

Bahse konu rahiplerin çabaları toplumsal ölçekte dini uyanışı tetiklemekten öteye geçmiş ve Amerikan kimliğinin temelleri atılmıştır. Özellikle Edwards'ın Tanrı'nın Krallığı merkezli vaazları yeni bir devletin kurulmasına yönelik bilinci ortaya çıkarmıştır.⁶⁷ Ona göre, Amerika Tanrı'nın Krallığı'nın merkeziydi ve seçilmiş Amerikan toplumu yeni dünya düzenini şekillendirmeyi başaracak ve şeytana karşı savaşın yıkılmaz merkezi olacaktı. O, sadece geleceğe yönelik çıkarımlar yapmamaktaydı. Aynı zamanda geçmişte Yahudi toplumu tarafından uygulanan Hebraik Cumhuriyeti sistemini kolonilerin yeniden yapılandırılması için önermekte ve Amerika'nın keşfiyle, Reform Hareketi'nin başlangıcının aynı anda başlamasını ilahi bir adım olarak öne çıkarmaktaydı. İlaveten New England'ı hem yeni kilisenin doğum yeri hem de İsrail gibi vahşiliğin ortasında doğmuş eşsiz bir yer olarak görmekteydi.⁶⁸

Benzer bir şekilde çok iyi bir hatip olan George Whitefield de sokak vaazlarında Hebraik Cumhuriyeti modelini öne çıkarmış ve Amerikan kimliğinin temellerinin atılmasında büyük rol oynamıştır.⁶⁹ Birkaç yıl içerisinde, dini uyanış sayesinde birbirinden farklı eyaletlerde dini ve kültürel birlik Britanya'ya karşı neredeyse sağlanmış ve Amerikan milliyetçiliğinin temeli oluşmuştu. Bu kadar kısa sürede misyoner faaliyetlerinin başarıya ulaşmasında şüphesiz ki yenilikçi vaaz sistemi ve güçlü hatiplerin katkısı muazzam olmuştu. Aynı zamanda medyanın da etkisi yadsınamayacak derecedeydi. O dönemde kolonilerin en büyük şehirlerinde basılan ve dağıtılan on beş gazete vardı. Bu gazeteler Britanya'da meydana gelen gelişmeler hakkında bilgi verirken aynı zamanda yerel düzeyde haberler de yapmaktaydı. Kiliseler, henüz Amerikan kimliğini yeni özümsemeye başlamış kolonilerde en önemli haber kaynağıydı ve misyoner faaliyetlerin başarıya ulaşmasında ciddi etkiye sahip olmuştur.⁷⁰

Kültürel kimliğin ortaya çıktığı o dönemde, sokak vaazlarının mezhepler cenneti Amerikan koloni toplumunu ne şekilde birleştirdiğini görmek için 1743 yılında düzenlenen Dini Uyanış Kongresi'ne bakmak gereklidir.⁷¹ Bu kongrede esas dikkat çeken husus Birinci Büyük Uyanış Hareketi ile, Mesih'in tekrardan dünyaya gelmesinin sembolü olan milenyumun birbiriyle irtibatlandırılmasıdır. Söz konusu yıl, milenyumun başlangıcı kabul edilmiş ve milenyum sonunda Mesih'in zuhur edeceği ön görülmüştür.⁷² Bu bağlamda uhrevi birliğin zirveye ulaşmasıyla Tanrı'nın Krallığı'nı yaratma ve yönetme iştiağı da artmıştır. Ortaya konulan ülkü çerçevesinde Amerikan toplum kimliğini inşa eden Püriten din adamları aynı zamanda Amerikan Devrimi'ne giden süreci de başlatmışlardır. Özellikle Edwards, vaazlarında öncelikli olarak siyasi konuları ele almaya özen göstermekte ve Amerikan halkına seçilmişlik duygusunu aşılama dikkat etmekteydi. Ona göre Amerikan toplumu gelecekte Tanrı'nın inayetiyle yeni

⁶⁷ Ronald S. Baines, *Thy Kingdom Come: The Missionary Theology and Practice of Jonathan Edwards*, (Reformed Theological Seminary Master of Ars in Religion, Unpublished Master of Art Thesis, Charlotte North Carolina) December 2006).

⁶⁸ Cherry Conrad, *God's New Israel Religious Interpretation of American Destiny*, The University of North Carolina Press, The Chappel Hill 1998, s. 55-57.

⁶⁹ Elis Sandoz, *Political Sermons of the Founding Era*, Liberty Fund Indianapolis, 1998, s. 131-135.

⁷⁰ Frank Lambert, *Inventing the Great Awakening*, Princeton University Press, Princeton, 1999, s. 253-257.

⁷¹ Susan O'Brien, "A Transatlantic Community of Saints: The Great Awakening and the First Evangelical Network, 1735-1755", *The American Historical Review*, V. 91, N.4, October, 1986, s. 811-832.

⁷² Paul S. Boyer, *When Time Shall Be No More: Prophecy Belief in Modern American Culture*, Belknap Press, Cambridge 1992, s.70.

bir dünya düzeni kuracaktı.⁷³ Tabii ki bu adımdan önce ilk olarak Britanya'ya karşı birleşerek bağımsızlık mücadelesini yürütmek şarttı.

Britanya'ya karşı Amerikan Devrimi'nin ilk adımları 1750'li yılların başından itibaren atılmıştır. 1754-1763 yılları arasında meydana gelen ve Britanya ve Fransa arasında gerçekleşen Yedi Yıl Savaşlarının bir parçası olan Fransız-Kızılderili Savaşı sırasında, İngiliz Sömürge Yönetimi'nin izlediği baskıcı politikalar özellikle finansal-lojistik talepler ve Amerikan kolonilerinin savaş sırasında tecrübe kazanmasıyla birlikte Britanya'ya karşı silahlı mücadele ihtimali gündeme gelmiştir.⁷⁴ Söz konusu savaş sürecinde, Britanya'nın savaşın faturasını mali ve insani ölçekte ağır bir şekilde ödemeye çalışması, isyanın dini temellerini tartışan din adamlarını öne çıkarmıştır. Bu bağlamda Britanya'ya en büyük tepkiyi Boston Batı Kilisesi Papazı Jonathan Mayhew vermiştir. Üstüne 1625-1648 yılları arasında Britanya'da tahtta kalan ve icraatlarıyla Püritenlere zulmeden Kral I. Charles'ın idamını dini referanslar ile savunmuştur.⁷⁵ Daha da ileriye giderek I. Charles üzerinde halkına eziyet eden krala karşı isyan etmeyi yasal bir hak olarak ortaya koymuştur. Bu stratejik adım kolonilerin Britanya'ya karşı bakış açısını da şekillendirmiştir. Gerçi Mayhew'e göre kendi söyleminde Britanya'ya isyan teşviki yoktu. O, insanları sadece siyasi otoriteye karşı nasıl davranmaları gerektiği hususunda bilgilendirdiğini iddia etmişti. Ancak ortaya koyduğu isyan etme ölçütü birçok vaazda ve makalede Britanya'ya karşı isyan etmek için öne sürülmüştür.⁷⁶

Birinci Büyük Uyanış ve Fransız-Kızılderili Savaşı sırasında meydana gelen ve yukarıda ifade edilen gelişmeler Amerikan Devrimi sürecini başlatmıştır. Zira söz konusu savaşın neticeleri Amerikan kolonilerini isyana adım atma hususunda cesaretlendirmiştir. Üstüne savaş sonrası Britanya'nın ekonomik darboğazdan kurtulmak adına yeni vergileri sahip olduğu tüm sömürlere baskı ile kabul ettirmesine sadece Amerikan kolonileri karşı çıkmıştır. Bunun en önemli nedeni 1763 yılına gelindiğinde kolonilerin büyük oranda dini ve kültürel birliklerini gerçekleştirmeleriydi. Ancak Amerikan kolonilerini, Britanya'ya karşı harekete geçiren en önemli unsur, dini özgürlüğe ve çeşitliliğe önem veren Püritenler'in kendilerine yönelik tehdidi bertaraf etmek istemeleri ve Tanrı'nın Krallığı'nı kurmanın zamanının geldiğine inanmalarıydı.

5. Amerikan Devrimi (1763-1789)

5.1. Başkaldırı Dönemi: İdeolojik Bilinçlenme

1763 yılı hem Amerikan kolonileri hem Britanya için bir dönüm noktasıdır. Yedi Yıl Savaşları'nın sona erdiğinde Britanya tabiri yerindeyse adeta bir *Pirus Zaferi* kazanmıştı.⁷⁷

⁷³ Gordon S. Wood, *The Radicalism of the American Revolution*, Vintage Books, New York, 1993, s.145.

⁷⁴ Lawrence Henry Gipson, "The American Revolution as an Aftermath of the Great War for the Empire, 1754-1763" *Political Science Quarterly*, V.65, N.1, March 1950, s. 86-87.

⁷⁵ Jonathan Mayhew, *A Discourse concerning Unlimited Submission and Nonresistance to the Higher Powers: With some Reflections on the Resistance made to King Charles I. And on the Anniversary of his Death: In which the Mysterious Doctrine of that Prince's Saintship and Martyrdom is Unriddled 1750*, An Electronic Text Edition Ed. Paul Royster, Digitalcommons@University of Nebraska.

⁷⁶ Chris Beneke, "The Critical Turn: Jonathan Mayhew The British Empire and the Idea of the Resistance in the Mid-Eighteenth Century", *Massachusetts Historical Review*, N.10, 2008, s. 23-24.

⁷⁷ Brendan Simms, *Three Victories and a Defeat The Rise and Fall of the First Britain Empire*, Basic Books, New York 2007, s. 535.

Savaşın maliyeti inanılmaz boyuta ulaşmış ve Britanya'nın borcu 74,6 milyondan 132,6 milyon Sterline çıkmıştı. Yüzde yüz oranındaki bu artışın getirdiği yük ve Kuzey Amerika kolonilerinin Fransızlara karşı korunması zorunluluğu, Britanya'yı sonucu çok ağır olacak bir karar almaya itmiştir.⁷⁸ Zaten İngiliz Parlamentosu, Amerikan kolonilerinin savaşın maliyetinin bir kısmını yüklenmesi gerektiği inancındaydı. Parlamento'ya göre savaş hem kolonileri korumuş hem de ticari olarak önlerini açmıştı.⁷⁹ Buna karşılık Amerikan kolonileri benzer görüşlere bile sahip değildi. Fransa'ya veya Kızılderililere karşı, İngiliz korumasına ihtiyaç olmadığı inancı mevcuttu. Hatta dahası Britanya baskıcı, sömürgeci ve emperyalist düşman olarak görülmekteydi. Özellikle New England kolonileri bağımsızlık için hazırlanmakta ve Britanya baskısına tepki verilmesi yönündeki görüş giderek taraftar toplamaktaydı.⁸⁰

Tüm bu gelişmelerden bağımsız bir şekilde kendi politikalarını uygulamaya koyan Britanya ilk olarak 1764'te Şeker Yasası düzenlemesini yürürlüğe sokmuştur.⁸¹ Böylece şeker ve şeker kamışı üretiminde İngiliz üreticiler tekel konumuna getirilmiştir. Bu yasaya Amerikan Devrimi sürecinde büyük rol oynayacak olan Benjamin Franklin ve John Adams gibi isimler büyük tepki göstermiştir.⁸² Amerikan kolonilerinin itirazlarını göz ardı eden Britanya daha da ileri giderek 1765'te damga vergisinin oranını %200 civarında arttırınca tepki çığ gibi büyümüş ve Amerikan kolonileri ve İngiliz tüccarlar yasanın geri çekilmesi için protestolar başlatmıştır.⁸³ Bu tavır Britanya adına şok edici bir gelişme olmuştur. Gerçi Londra'nın vergi miktarında bu oranda artışa gitmesi gelir arttırma amaçlıydı ve benzer artışlar Britanya'nın bütün kolonilerinde yapılmıştı. Fakat sadece Amerikan koloniler büyük tepki göstermiş ve Britanyalı politikacılar, kolonilerin gösterdiği tepkinin büyüklüğüne anlam verememişti. Üstelik sorunun daha da büyüyeceğini anlayamamaları büyük bir hataydı.⁸⁴

Protestoların yarattığı baskı nedeniyle 1766'da dönemin Britanya Başbakanı George Greenville, Şeker Yasası vergi oranını revize etmiş ve Damga Vergisi'ni de tamamen iptal etmiştir. Ancak gelir kaybını telafi etmek için bu sefer de 1767'de İngiliz Parlamentosu, Townshend Yasası'nı kabul etmiş ve bu yasayla bir takım ürünlerde gümrük vergisi oranı arttırılmıştır. Koloniler bu tavır üzerine tepkilerini daha farklı bir şekilde göstermiş ve tüm koloniler İngiliz ürünlerine karşı büyük bir boykot başlatmıştır.⁸⁵ Her şeye rağmen, Amerikan kolonilerini isyana yönlendiren en önemli gelişme ne vergi artışı ne de ticari çıkarlardı. Britanya, Fransız-Kızılderili Savaşı sonrasında toplumsal tabanda büyük etkiye sahip kiliseleri kontrol için harekete geçmişti. Söz konusu savaş sırasında kiliselerin gücünü gören Britanya,

⁷⁸ Jeremy Land, *The Price of Empire: Britain's Military Cost During the Seven Years War*. (Appalachian State University Unpublished Master of Art Thesis), May 2010, s. 36-37.

⁷⁹ Andrew J. O'Shaughnessy, *The Men Who Lost America: British Leadership, The American Revolution and the Fate of the Empire*, Yale University Press, New Heaven 2014, s. 49-50.

⁸⁰ Richard N. Current-Harry T. Williams, Frank Friedel *American History: A Survey Vol I*, Alfred A. Knopf, New York 1967, s. 104.

⁸¹ Richard J. Trethewey, "The Economic Burden of the Sugar Act", *The American Economist*, V.13, N.1, March 1969, s. 63-71.

⁸² https://avalon.law.yale.edu/18th_century/sugar_act_1764.asp (ET. 23.9..2019).

⁸³ https://avalon.law.yale.edu/18th_century/stamp_act_1765.asp (ET. 23.9..2019).

⁸⁴ Simms, age, s. 536-538.

⁸⁵ <http://americainclass.org/sources/makingrevolution/crisis/text4/townshendactsresponse1767.pdf> (ET. 23.9..2019).

1763'te her eyalete bir Anglikan Başpiskoposu atama kararı almıştır. Britanya'nın amacı muhafazakâr Amerikan kolonilerini kiliseler vasıtasıyla kontrol altına almaktır.⁸⁶

Aslında böyle bir yaptırım daha önce de düşünülmüş fakat gerekli atamalar bir türlü yapılamamıştı. Bu durumun en büyük nedeni, 1648 yılında Püritenlerin, Oliver Cromwell ile Britanya'da devrimi gerçekleştirmesi ve hemen devrim sonrasında Kral I. Charles'ın idam edilmesi idi. İngiliz kraliyet ailesi yeni bir Püriten Devrimi'nin gerçekleşmesinden çekinmişti. Zaten savaş sırasında böyle bir adım atmak oldukça riskliydi. Savaşın bitiminde 1763'te ise Anglikan Kilisesi Başpiskoposu Thomas Secker, dini otoritesinin sağlanması için adım atılması konusunu gündeme getirmiştir. Söz konusu karar kolonilerce bir hayli olumsuz karşılanmıştır. Tüm koloniler ortak karar olarak durumu protesto etmiştir. Jonathan Mayhew, kiliseler Anglikan Başpiskoposu atanmasını özgürlük karşıtı bir adım olarak niteleyen vaazlar vermiştir.⁸⁷ 1763-1765 yılları arasında Secker ve Mayhew konu odaklı mesaj-atışma trafiği koloni kamuoyu tarafından dikkatlice izlenmiş ve Britanya'nın kiliseleri ele geçirmek adına atmak istediği adım kötü bir girişim olarak görülmüştür.⁸⁸

Amerikan kolonilerinde dini ve milli uyanışın güçlendiği bu dönemin ardından yaşananlar, kolonilerin bağımsızlık fikrinin daha güçlü bir şekilde öne çıkmasına neden olmuştur. Örneğin, 1768 yılında Boston'ın İngiliz askerler tarafından isyanı önlemek adına adeta işgal edilmesi ve 5 Mayıs 1770'te askerlerin kar topu oynayan bir sivil gurubun üzerine ateş açması sonucu üç kişinin ölümü Britanya'ya yönelik tepkileri daha da arttırmıştır. Son olay tarihe, *Boston Katliamı* olarak geçmiş, İngiliz zorbalığının ve gaddarlığının işareti olarak addedilmiş ve Amerikan Devrimi'nin karşı direniş ve isyan ile yürütülmesi adına dönüm noktası olmuştur.⁸⁹ Katliam sonrası John Hancock gibi ayrılıkçı isimler ve Jonathan Mayhew gibi Püriten vaizler toplumsal tepkiyi çok iyi şekilde yönlendirmişlerdir.⁹⁰

Bu bağlamda Mayhew vaazlarında Britanya ve koloniler arasındaki sorunu tarihsel örnekler vererek açıklamaya çalışmıştır. Britanya'nın baskısını Firavun'un Hz. Yusuf'a yaptığı baskıya benzeterek İngilizlerin de Firavun gibi yenileceğini iddia etmiş ve koloni toplumunu İngilizlere karşı harekete geçmeye teşvik etmiştir.⁹¹ Aynı zamanda argümanlarını güçlendirmek adına vaazlarında antik Yunan döneminden Platon, Roma döneminden Marcus Tullius Cicero, Britanya kökenli iki düşünür Algernon Sidney ve John Locke'tan alıntılar yapmıştır. Vaazlarından asıl dikkati çeken ise yeni devletin nasıl olması gerektiğine yönelik ortaya

⁸⁶ Bernard Bailyn, *The Ideological Origin of American Revolution*, Enlarged Version, Harvard University Press, Cambridge 1992, s. 95-97.

⁸⁷ Patrick J. Mullins *Father of Liberty: Jonathan Mayhew and the Principles of the American Revolution*, University Press of Kansas, Lawrence 2017.

⁸⁸ Bernard Knollenberg, *Origin of the American Revolution 1759-1766*, Macmillan, New York 1960, s. 75-85.

⁸⁹ Robert Middlekauff, *The Glorious Cause: The American Revolution 1763-1789*, Oxford University Press, Oxford 2005, s. 169.

⁹⁰ Andrea McArdle, "Race and the American Originary Moment: The Boston Massacre Narratives and the Idea of Citizenship", *Rutgers and L. Review*, N.7, 2005, s. 62.

⁹¹ Elis Sandoz, *Political Sermons of the Founding Era*, Liberty Fund, Indianapolis 1998, s. 260.

koyduğu manifestodur. Ona göre, Tanrı mutlak monarşiye karşıdır ve zamanında Yahudileri monarşiye tercih ettikleri için cezalandırmıştır.⁹²

Koloni toplumu üzerinde büyük etkiye sahip olan Mayhew gibi Püriten vaizlerin kolonileri bilinçlendirici faaliyetlerde bulunmasıyla birlikte, Britanya'ya karşı askeri mücadele ihtimali güçlenmiştir. İlaveten kraliyet karşıtı İngiliz radikal Thomas Paine *Common Sense/Sağduyu* isimli tarihi kitapçığında, Amerikan kolonilerinde mevcut olan dini altyapıya uygun söylem geliştirmiştir. İncil'den alıntı yapan Paine, krallık otoritesinin Tanrı'dan gelmediğini iddia etmiştir. Bununla da yetinmeyerek Eski Ahit'ten alıntı yapan Paine, krallık sisteminin Tanrı ve İsrail arasında imzalanan ahide aykırı olduğunu öne sürmüştür. 10 Ocak 1776 tarihinde basılan bu kitapçık Püriten söylemiyle silahlı mücadele döneminde Amerikan kolonileri ile Britanya arasındaki bağı iyice zayıflatmıştır.⁹³

Bir yanda dini bütün Püriten Mayhew ve diğer yanda radikal ve kraliyet karşıtı aynı zamanda Püriten dünya görüşünü aykırı fikirleriyle ortaya koyan Paine gibi isimler silahlı bağımsızlık mücadelesi için gerekli ortamın oluşmasını sağlamışlardır. Esasında ideolojik hazırlık beklenenden daha kolay olmuştur. Zira Britanya kendi iç siyasi ve finansal zorlukları çerçevesinde aldığı kararlar ile Amerikan Devrimi'nin askeri mücadele dönemini başlatacak adımlar atmıştır. Kral III. George'un tarihe Amerikan kolonileri kaybeden isim olarak geçmesine neden olan askeri mücadele döneminde, Amerikan kolonileri beklenmedik ölçüde kolay bir zafer elde etmişlerdir.⁹⁴

5.2. Askeri Mücadele Dönemi: Kolay Zafer

Püriten vaizlerin Amerikan Devrimi'nin ateşini yakmak için gösterdiği tüm çabalara rağmen 1773 yılına kadar Amerikalıları derinden sarsacak ve onları kitlesel olarak harekete geçirecek olaylar yaşanmamıştı. Ancak iflas eden Doğu Hindistan Şirketi'nin elinde kalan çay fazlasının kolonilere zorunlu olarak satılması için Çay Yasası'nın ilan edilmesi toplumda isyan ateşini yakmıştır.⁹⁵ 17 Aralık 1773'te Boston limanına getirilen talep fazlası çaylar Kızılderili kılığına giren Amerikalılar tarafından denize dökülmüş ve bu olay Britanya'nın koloniler üzerinde baskı kurmaya çalışmasına sebep olmuştur.⁹⁶ Tarihe *Boston Çay Partisi* olarak geçen bu olay, daha önce Amerikan kolonilerine sempati ile yaklaşan Britanya Kralı III. George'un tepkisini çekmiştir.⁹⁷ Çayların denize dökülmesini vatan hainliği olarak nitelendiren III. George, kolonilerin sınırı fazlasıyla aştığı inancındaydı. Dolayısıyla sonuçlarını tam olarak irdelemeden sorumluların cezalandırılması talimatını vermiş; üstelik isyan çıkması halinde gerekirse sert askeri tedbirler alınmasını istemiştir.⁹⁸

⁹² John W. Thornton, *Pulpit of the American Revolution*, Burt Franklin New York 1860, s. 127-129.

⁹³ Watson age, s. 177-178.

⁹⁴ Peter D. G. Thomas, "George III and the American Revolution", *History*, V. 70, N. 228, February 1985, s. 16.

⁹⁵ Bailyn, age, s. 118.

⁹⁶ Simms, age, s. 546-548.

⁹⁷ Robert J. Allison, *The American Revolution A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 2015, s. 91.

⁹⁸ John R. Alden, *A History of the American Revolution*, Knopf, New York 1969, s. 150-152.

Alınan kararlar neticesinde artan gerilime rağmen taraflar arasında silahlı çatışma ancak 19 Nisan 1775'te başlamıştır. Bunun en önemli nedeni kolonilerden sorumlu General Thomas Gage'in sorunu sulh yolu ile çözme uğraşydı. Onun tüm uğraşlarına rağmen ortak noktaya varılamamış, silahlı çatışmalar kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkmış ve böylece Amerikan Devrimi'nin silahlı isyan dönemi açılmıştır. 1776-1783 yılları arasını kapsayan savaş döneminde, Britanya'nın en büyük rakibi Fransa, kolonilere silah ve lojistik desteği vermekten geri durmamıştır. Görünüşte tarafsız olan Hollanda ise ticaret gemileriyle isyancı milislerle uzun bir süre mükimmat taşımıştır.⁹⁹ Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen III. George, kolonilerin isyanını ciddiye almamış ve *Presbiteryen İsyanı* olarak küçümsediği Amerikan kolonilerinin mücadelesini tek bir meydan muhaberesiyle bitirebileceği öngörüsüyle hareket etmiştir.¹⁰⁰ Oysa 1776 yılının ortalarına doğru, düzenli İngiliz ordusu çok geniş alanda vur kaç taktiği ile savaşan Amerikan milis güçleri tarafından ciddi bir şekilde yıpratılmıştır.¹⁰¹

Diğer yandan Londra'da durumun vahametini görenler de vardı. Bu isimlerin başında Edmund Burke gelmekteydi.¹⁰² 22 Mart 1775'te İngiliz Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, Burke Amerikan toplumunun özellikle kuzey kolonilerinin dindar yapısına ve özgürlüğe verdikleri öneme değinmiş ve Amerika'da yaşananların çok ciddi sıkıntılar yaratacağını dile getirmiştir.¹⁰³ Onun öngördüğü gibi Amerika'da yaşananlarda dini kimliğin etkisi büyüktü ve Amerikan Devrimi bu kimlik üzerine inşa edilecekti. Başka bir deyişle 1770'li yıllarda, Amerikan toplumu büyük oranda muhafazakâr bir yapıya sahipti. Milli duyguların temeli henüz yeni yeni atılmaya başlamıştı. Buna karşılık dini kimlik kolonilerin ortak hareket etmesini sağlamaktaydı. Silahlı mücadele dönemi başladığında, kolonilerde isyanı teşvik eden en önemli iletişim unsuru vaazlar ve broşürlerdi. Örneğin 1776 yılında New England kolonilerinde görev yapan Püriten din görevlileri o dönem için rekor sayılabilecek miktarda vaaz vermekteydi. Haftada iki bin civarı vaazda söylenenler, yazıya dökülerek hızlı bir şekilde kitapçık haline getirilmekte ve diğer eyaletlere dağıtılmaktaydı. Aynı dönemde sadece New England kolonilerinde üretilen dini kitapçıkların miktarı tüm eyaletlerde üretilen seküler nitelikteki bağımsızlık taraftarı kitapçıkların dört katıydı.¹⁰⁴

Yukarıda ifade edildiği üzere koloni toplumunun önemli bir kısmı dindardı ve cemaat halinde yaşamaktaydı. Kiliseler onların bilgi kaynağıydı. Püriten rahipler verdikleri vaazlar ile onları istedikleri gibi yönlendirebilmekteydi. Dolayısıyla Püriten kökenli düşünürler ve din

⁹⁹ Samuel F. Bernis, *The Diplomacy of American Revolution*, American Historical Association, New York 1935, s. 36.

¹⁰⁰ <https://allthingsliberty.com/2013/09/presbyterian-rebellion/> (E.T. 12 Ağustos 2019).

¹⁰¹ Douglas F. Kelly, *The Emergence of Liberty in the Modern World: The Influence of Calvin on Five Governments from the 16th Century*, P&R Publishing, Philipsburg 1992, s. 131.

¹⁰² Edmund Burke için bakınız <https://www.britannica.com/biography/Edmund-Burke-British-philosopher-and-statesman> (E.T. 12 Kasım 2019).

¹⁰³ Paul A. Rahe, *Republics Ancient and Modern; Vol. 3. Inventions of Prudence: Constituting the American Regime*, University of North Carolina, Chapel Hill 1994, s. 8;

<http://americainclass.org/sources/makingrevolution/war/text1/burkereconspeech.pdf> (E.T. 24.10.2019).

¹⁰⁴ Harry S. Stout, *The New England Soul: Preaching and Religious Culture in Colonial New England*, Oxford University Press, New York 1988, s. 6-7.

adamlarının fikirleri toplumsal ölçekte kabul görmekteydi.¹⁰⁵ Dolayısıyla Amerikan Devrimi sürecinde Britanya karşıtı broşürler, vaazlar, makaleler ve kitaplarda İncil'in mevcudiyeti büyüktü. 1760-1805 yılları arası 15.000 adet broşür, vaaz, makale ve kitap inceleyen Donald Lutz, İncil'in bu çalışmalarda önemli ölçüde yer aldığını ortaya koymuştur. Aynı zamanda kurucu ataların çalışmalarında dini referanslara, Aydınlanmacı fikirlerden çok daha fazla yer verdiğini de örneklerle ortaya koymuştur.¹⁰⁶ Öte yandan Püritenler silahlı mücadele döneminde sadece fikirleri ile öne çıkmamıştır. Onlar propaganda faaliyetlerinin yanı sıra küçük gerilla guruplarına lojistik destek bile vermişlerdir. Kiliselere gizlenen silahlar, yiyecekler vs. İngiliz ordusuna karşı girişilen yıpratıcı gerilla savaşlarının başarıya ulaşmasında büyük rol oynamıştır.¹⁰⁷

Lakin unutulmamalıdır ki o dönemde Britanya küresel bir imparatorluk olarak ciddi mali/kaynak sıkıntısı yaşamaktaydı. Amerika kıtasında çok geniş alana yayılmış kolonilere karşı mücadele etmek ve sonucunda başarı elde etmek imkansız yakındı. Üstelik Fransa isyancı kolonilere destek vermekteydi. Fransız desteği üzerine kolonilerden sorumlu Bakan George Germain daha agresif bir askeri strateji uygulamaya karar vermişti. Fakat bu tercih Britanya'ya diplomasi yoluyla isyanı sona erdirmeye kapısını kapatmıştır. Britanya'nın aldığı sert askeri önlemlere karşı koloniler daha büyük direnç göstermişlerdir.¹⁰⁸ Sonuç olarak Germain'in yanlış stratejisi neticesinde, henüz 1776 ilkbaharında, mevcut İngiliz sömürge yönetimleri yıkılmış ve Amerikalı isyancılar her yerde kontrolü ele geçirmiştir. Kısa bir süre sonrada, koloniler bağımsızlık için adım atmışlardır. John Adams, Benjamin Franklin, Roger Sherman ve Robert Livingston isimlerden oluşan heyet bağımsızlık bildirgesi için çalışmaya başlamış ve çalışmanın bitiminde hazırlanan bağımsızlık bildirgesi metni, 4 Temmuz 1776 tarihinde ilan edilmiştir. Söz konusu metinde, Amerikan kolonilerinin neden isyan ettiği basit ve herkesin anlayabileceği bir dilde anlatılmış ve bu tarihi metinde ilk kez Amerika Birleşik Devletleri ismi yer almıştır.¹⁰⁹

Bağımsızlık ilanı, o zamana kadar durumu küçük çaplı isyan olarak gören Britanya'nın olayı ciddiye almasına sebep olmuş ama çok geniş bir alanda gerilla taktiği ile savaşan Amerikan milis kuvvetleri ile mücadelenin faturası her geçen gün daha da artmıştı. Üstüne kolonilere Fransa, İspanya ve Hollanda'dan askeri ve mali destek artarak gelmekteydi. Dolayısıyla özellikle finansal kaynak sıkıntısı nedeniyle Britanya, Amerikan kolonilerini gözden çıkarmak zorunda kalmış ve 1780 yılına gelindiğinde de yenilgiyi kabul etmiştir. Onurlu ve az kayıpla çekilebilmek adına üç yıllık bir süre daha beklenmiş bu sürede meydana gelen askeri çatışmalardan ise istenen elde edilememiştir. Amerikan kolonileri ile mücadelenin yaratmış

¹⁰⁵ David B. Kopel, "The Religious Roots of the American Revolution and the Right to Keep and Bear Arms", *Journal of Firearms and Public Policy*, V.17, 2005, s.2.

¹⁰⁶ Donald S. Lutz, "The Relative Influence of European Writers on Late Eighteenth Century American Political Thought," *American Political Science Review*, V. 78, March 1984, s. 189-197; Donald Lutz, *American Political Writing During the Founding Era 1760-1805, Volume I*, Liberty Fund, Indianapolis 1983.

¹⁰⁷ Marie L. Ahern, *The Rhetoric of War: Training Day, the Militia, and the Military Sermon*, Greenwood Press, Westport 1989, s. 23.

¹⁰⁸ O'Saughnessy, age, s. 29-30.

¹⁰⁹ Allison, age, s. 35.

olduğu finansal yükün daha da ağırlaşması yüzünden 3 Eylül 1783'te imzalanan Paris Barış Anlaşması çerçevesinde Britanya, ABD'nin bağımsızlığını resmi olarak tanımıştır. Böylece bu tarihi anlaşmayla Amerikan Devrimi'nin askeri kısmı tamamlanmıştır.¹¹⁰ Sıra Amerikan Devrimi'nin en önemli kısımlarından birine gelmişti. Emperyalist Britanya'ya karşı savaşan ve bağımsızlığını elde eden kolonilerin bir devlet olarak tarih sahnesine çıkması için çalışmalar ise çoktan başlatılmıştı.

5.3. Amerikan Anayasası: Hebraik Cumhuriyeti Modeli

Amerikan kolonileri askeri ve diplomatik zaferler kazandıkça Thomas Paine yeni bir devletin kurulması hususunda daha fazla heyecanlanmaktaydı. Aynı heyecanı Püritenler de yaşamaktaydı.¹¹¹ Ancak yeni devletin modeli hususu ciddi bir kaygı ve tartışma konusuydu. Askeri zafer Amerikan kolonileri için büyük başarı olmuştu ama esas mesele devlet olabilmektir.¹¹² Hele ki çok büyük alana yayılmış topraklarda varlıklarını devam ettiren kolonilerin bir araya gelebilmeleri ve ortak bir devlet kurabilmeleri oldukça zordu. Dolayısıyla savaşın bitiminde Amerikan kolonileri için sorun ayrılıkçılık değildi esas mesele devletin yapısının oluşturulmasıydı. Yeni devletin oluşturulması için ilk adımlar Bağımsızlık Bildirgesi'nin ilanından hemen sonra atılmıştır. Thomas Jefferson, John Adams ve Benjamin Franklin gibi üç önemli Kurucu Ata devletin kurumsal yapısının şekillendirilmesiyle görevlendirilmişti.¹¹³

Çalışmalar devam ederken bir çok görüş öne çıkmıştı. Bunların arasında yeni devletin Hebraik Cumhuriyeti modeline göre kurgulanması ön plandaydı. Hatta bu kapsamda İbranice'nin resmi dil olarak kabul edilmesi gibi fikirler yine bu dönemde gündeme gelmişti.¹¹⁴ Tabii ki fikirlerin öne çıkması önemliydi ama esas problem yeni cumhuriyetin tarihsel kökeninin olmamasıydı. Hebraik Cumhuriyeti modeli köken meselesinin çözümünde rol oynayabilirdi. Bu bağlamda öne çıkan isim John Adams olmuştur. Harvard mezunu Püriten Adams, Hebraik Cumhuriyeti modelinin yeni kurulan ABD'ye adapte edilmesinde büyük rol oynamıştır.¹¹⁵

Hebraik Cumhuriyeti modeli Püritenler açısından en başından beri üzerinde çalışılan bir konuydu. Dolayısıyla ABD'nin kuruluşunda rol alan üç ismin Hebraik Cumhuriyeti modelini gündeme alması şaşırtıcı değildir. Zira Püritenler Amerika'yı *Vaat Edilmiş Topraklar* ve kendilerini de İsrail'in çocukları olarak görmekteydi. Daha önce de bahsedildiği üzere onlara göre Yahudilerin Mısır'dan Kenan/Filistin'e göçü ile kendilerinin Britanya'dan Amerika'ya

¹¹⁰ John R. Alden, *The American Revolution 1775-1783*, Harper Torchbook, New York 1962, s. 265.

¹¹¹ Eran Shalev, "America's Antiquities: The Ancient Past in the Creation of the American Republic", *Ancient Models in Modern Republican Imagination*, Ed. Wyger Velema-Arthur Weststeijn, Brill, Leiden 2018, s. 306.

¹¹² Yaşanan sorunlar için bakınız: Watson age, s. 214-219.

¹¹³ Andrew C. Skinner, "The Influence of the Hebrew Bible on the Founders of American Republic" *Sacred Text Secular Times: The Hebrew Bible in the Modern World*, Ed. Leonard J. Greenspoon, Creighton University Press, Omaha/NE, 2000, s. 43.

¹¹⁴ Gabriel Sivan, *The Bible and Civilization*, Keter Publication House Jerusalem 1973, s. 236.

¹¹⁵ Hyneman, age, s. 401.

göçü aynı düzeyde önemli bir olaydı. Bu bağlamda onlara göre Kral I. James bir Firavun, Amerika vaat edilmiş topraklar ve Atlantik Okyanusu ise Kızıl Deniz'di.¹¹⁶ Bu yaklaşım en başından itibaren Amerikan kolonilerinde siyasi, dini, toplumsal, kültürel ve hatta ekonomik dinamikleri şekillendirmiştir. Burada ayrıca ifade edilmesi gereken bir diğer husus Amerika'ya yerleşen ilk Püritenlerin büyük oranda İbranice uzmanı olduklarıdır. Örneğin Mayflower Sözleşmesi'ni imzalayan isimlerin başında gelen ve Plymouth kolonisinin ikinci valisi olan William Bradford bu kişilerden biriydi. Bradford, yeni Cumhuriyet'in *Yeni Ahit* yerine *Eski Ahit*'te bakılarak inşa edilmesini savunmuştur.¹¹⁷ Benzer bir yaklaşımı dönemin etkili rahiplerinden Thomas Shepard göstermiştir. Zebur'dan alıntı yaparak Mısır'dan göçen Yahudiler ile Britanya'dan göçen Püritenlerin aynı olduğunu bu nedenle tek bir inanç sisteminin oluşturulmasını savunan Shepard, 1636 yılından itibaren Harvard Üniversitesi bünyesinde başlatılan Hebraik Cumhuriyeti çalışmalarına yön vermiştir.¹¹⁸

Koloni döneminin en önemli üniversitesi olarak öne çıkan Harvard Üniversitesi'nin İbraniceyi zorunlu ders kılmasıyla birlikte Eski Ahit'e yönelik çalışmalar da yoğunluk kazanmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde İbranice İncil'de Tanrı'nın siyasi yönetim biçimi ile alakalı bilgiler elde edilmiştir. Söz konusu konuda, Püritenleri yönlendiren en önemli gelişme ise Hz. Musa'nın beş cilt kitabının sadece bilgi vermek ile kalmayıp bir siyasi anayasa ortaya koyduğunun farkına varılması olmuştur.¹¹⁹ Tanrı'nın siyasi sisteminin daha iyi anlaşılabilmesi, emrettiği düzenin inşa edilmesi ve halihazırda antik dönem düşünürlerin görüşleri yerine Tanrı'nın rehberliğine başvuru yapılması düşüncesi öne çıkmıştır.¹²⁰ Aslında Hebraik Cumhuriyeti odaklı çalışmalar ilk kez Amerikan kolonilerinde ortaya çıkmamıştır.¹²¹

Avrupa'dan göçen ve Avrupa ile bağlantıları güçlü olan Püritenler, XVII. yüzyılda İncil ve İbranice eserlere ilgi duymuşlardır.¹²² Tarihsel sürece baktığımızda bu bağlamda öne çıkan ilk isim Thomas Hobbes'tur. *Leviathan* başlıklı eserinin 35. bölümünde Hobbes, Tanrı'nın Krallığı kavramının uhrevi değil dünyevi bir terim olduğunu iddia etmiştir. Bu iddia, Tanrı'nın merkezde olduğu siyasi-toplumsal ve finansal bir yapı kurmayı hayal eden Püritenlere ilham vermiştir.¹²³ Benzer bağlamda Hebraik Cumhuriyeti meselesini ele alan ikinci isim olan Baruch Spinoza'nın fikirleri Amerikan kolonileri için en uygun siyasi sistemi araştıran Püritenleri etkilemiştir.¹²⁴ Hebraik Cumhuriyeti meselesinde Hobbes'ın fikirlerini dikkate alan Spinoza'ya göre, Tanrı'nın Krallığı tartışılmaz bir gerçektir ve Tanrı en ideal yönetim sisteminin

¹¹⁶ William Chomsky, *Hebrew: Eternal Language*, Jewish Publication Society of America, Philadelphia 1975, s. 249.

¹¹⁷ Perry Miller, "The Garden of Eden and the Deacon's Meadow," *American Heritage*, N.7, December 1955, s. 59. akt. Douglas E. Sweeney, *Edwards the Exegete, Biblical Interpretation and Anglo-Protestant Culture on the Edge of Enlightenment*, Oxford University Press, Oxford 2016, s. 301.

¹¹⁸ Miller, age, s. 59.

¹¹⁹ Eric Nelson, *The Hebrew Republic: The Transformation of European Political Thought*, Harvard University Press, Cambridge, 2010, s. 16.

¹²⁰ Nelson age, s. 148.

¹²¹ Bu konuda üretilen çalışmalar için bakınız: Bartolucci, age, s. 214-216.

¹²² Nelson, age s. 17-22.

¹²³ https://www.ttu.edu/public/m/mart-murdvee/EconPsy/6/Hobbes_Thomas_1660_The_Leviathan.pdf

(E.T 27.10.2019.).

¹²⁴ Daniel J. Elezar, "Spinoza and Bible", *Jewish Political Studies Review*, V.7, N.1-2, Spring 1995, s. 8.

sınırlarını çizmiş ve insanlığa sunmuştu. Dolayısıyla Tanrı sivil bir kraldı ve toplumun merkezinde yer alması normaldi.¹²⁵ Bu iki isme ilaveten İbranice uzmanı olan ve fikirleriyle Amerikan Devrimi'ne yön veren üçüncü isim John Locke'tır. Locke çalışmalarında Hebraik Cumhuriyeti meselesini ele almıştır.¹²⁶ *The First Treatise of Government* başlıklı çalışmasında Eski Ahit'i kaynak olarak kullanan Locke, monarşinin Tanrı tarafından bahşedilen bir ayrıcalık olmadığı iddiasını öne çıkarmış ve Britanya'nın Amerikan kolonileri üzerindeki egemenliğini tartışmaya açmıştır.¹²⁷

Bu üç düşünürün yanı sıra Amerikan kolonileri üzerinde büyük etkiye sahip olan dördüncü isim ise Algernon Sidney'dir. Sir Robert Filmer's tarafından yazılan *Patriarcha* başlıklı esere cevap niteliğinde yazdığı *Discourses Concerning Government* başlıklı eserinde ortaya koyduğu monarşi karşıtı ve cumhuriyetçi tez ile Sidney, Amerikan Devrimi'ne giden sürece ciddi katkıda bulunmuştur. O, krallığın Tanrı tarafından bahşedilmediğini, babadan oğula kraliyet hakkının geçersiz olduğunu ve insanlık için cumhuriyet yönetiminin en ideal yönetim biçimi olduğunu iddia etmiştir.¹²⁸ Bu fikirleri Amerikan Bağımsızlık İlanı metninde geniş bir şekilde yer bulmuş ve Thomas Jefferson onu Aristo, Cicero ve Locke gibi düşünürler ile aynı seviyede tutarak onurlandırmıştır.¹²⁹ Sonuç olarak liberal yaklaşımıyla Locke ve Cumhuriyetçi yaklaşımıyla Sidney Amerikan Devrimi'ne önemli ölçüde katkıda bulunmuşlardır.¹³⁰

Daha önce de bahsedildiği üzere Püriten alimler, XVII. yüzyıldan itibaren Hebraik Cumhuriyeti meselesine özellikle odaklanmışlardı. Onlar yeni kurulacak devletin Tanrı'nın emirleri çerçevesinde yapılandırılması hususuna önem vermişlerdir. Daha sonra XVIII. yüzyılın başından itibaren ise Hebraik Cumhuriyeti modelinin ideolojik temeli oluşturulmuştur. Bu bağlamda Birinci Büyük Uyanış Hareketi önemli bir süreç olmuştur.¹³¹ Özellikle 1740-1776 yılları arasında, monarşik ve baskıcı Britanya yerine özgür ve cumhuriyetçi model tabanlı

¹²⁵ Nelson, age, s. 133.

¹²⁶ Amerikan siyasi düşüncesinin şekillenmesinde önemli role sahip olan John Locke bir Püriten'dir. Liberalizm, liberal meşruiyet, düzen ve özel mülkiyet gibi fikirleri ile öne çıkmıştır. Yeni dünyayı, Amerika'yı *Cennet Bahçesi* gören Locke mutlak hakimiyet iddiasına ve monarşiye karşı çıkmıştır. Ona göre Tanrı, Adem'e mutlak egemenlik vermemiştir ve onun egemenlik hakları Nuh Peygamber'e geçmemiştir. Barbara Arneil, *John Locke and America, The Defence of American Colonialism*, Clarendon Press, Oxford 1996, s.1-2; Fania Oz-Salzberger, "The Political Thought of John Locke and the Significance of Political Hebraism," *Hebraic Political Studies* V.1, N.5 2006, s. 568-592.

¹²⁷ Salzberger, agm, s. 573.

¹²⁸ Algernon Sidney, *Discourses Concerning Government*, Ed. John Toland, London 1698; Caroline Robbins, "Algernon Sidney's Discourses Concerning Government: Textbook of Revolution," *William and Mary Quarterly*, V, 4, N.3, 1947, s. 267-269.

¹²⁹ Thomas Jefferson, *Letter to Henry Lee, May 8, 1825*, Ed. Merrill D. Peterson, New York Library of America, 1984.

¹³⁰ Gaillard Hunt, "The Virginia Declaration of Rights and Cardinal Bellarmine", *The Catholic Historical Review*, V, 3, N 3, October 1917, s. 279.

¹³¹ Miriam Bodian, "The Biblical 'Jewish Republic' and the Dutch 'New Israel' Seventeenth-Century Dutch Thought," *Political Hebraism, Judaic Sources in Early Modern Political Thought*, Ed. Gordon Schochet-Fania Oz Salzberger-Meirav Jhones, Shalem Press, Jerusalem, 2008, s. 153. Ruth Bloch, *Visionary Republic: Millennial Themes in American Thought, 1756-1800*, Cambridge University Press, New York 1988; Noll, age, s. 54.

yönetim adına Hebraik Cumhuriyeti modelinin öne sürülmesi Amerikan Devrimi'ne giden süreci de hızlandırmıştır.¹³²

Bağımsızlık mücadelesi sırasında yeni sistem büyük oranda Algernon Sidney'in fikirleriyle şekillenmiştir. Sidney yeni devlet modelinin kurgusunu oluşturmuştur. Ona göre, yeni kurulacak devletin başında bir başkan olmalıydı. Başkan'a destek için yetmiş kişiden oluşan Senato ve Genel Meclis gerekliydi.¹³³ Onun fikirlerini öne çıkaran *The Judgment of Whole Kingdom* başlıklı 150 sayfalık kitapçık, 1770'li yılların başında Amerikan Devrimi'ne yönelik sempatiyi yönlendirmek adına dağıtılmıştır.¹³⁴ Böylece ABD'nin bağımsızlığının ilanından yaklaşık altı yıl önce Hebraik Cumhuriyeti modeli topluma sunulmuştur. Bu adım yeni devletin modeli üzerindeki tartışmalara yön vermek adına atılmış ve başarılı sonuç elde edilmiştir. Öyle ki John Adams, 1787 yılında basılan *Defence of Constitution of the United States* başlıklı eserinde, ABD'nin Hebraik Cumhuriyeti olduğunu açık bir şekilde ortaya koymuştur.¹³⁵

Bağımsızlık ilanı ile birlikte Püritenler, Hebraik Cumhuriyeti modeli anayasa için üzerinde çalıştıkları konuları kamuoyuna sunmaya başlamışlardır. Yeni devletin konfederasyon olması, her bir eyaletin kendi egemenliği çerçevesinde adli yönetime sahip olması ve yarı bağımsız eyaletlerin kendi güvenlikleri adına bir araya gelmesi ilk hedefler olarak belirlenmiştir.¹³⁶ Aynı zamanda Amerikan Anayasası'na yönelik çalışmaların büyük bir kısmı Püritenlerin kontrolünde olan Harvard, Yale ve Princeton gibi üniversitelerde yürütülmüştür. Bu çalışmaların kamuoyuna sunulmasında Püriten rahipler büyük rol oynamıştır.

Bu bağlamda Hebraik Cumhuriyeti odaklı çalışmaların ilki 1780 yılının başında Simeon Howard tarafından kamuoyuna sunulmuştur.¹³⁷ Temsilciler Meclisinde yaptığı konuşmasında Howard, Şuayip ve Musa peygamberler tarafından taslağı oluşturulan *uhrevi hükümet* modelini ABD için önermiştir.¹³⁸ Akabinde 25 Ekim 1780'de, Massachusetts Temsilciler Meclisi'nde yaptığı konuşmada Püriten din adamı Samuel Cooper, antik İsrail toplumu ve Amerikan toplumu arasında benzerlikleri özellikle seçilmişlik iddiası üzerinden dile getirmiştir. Ayrıca antik İsrail Cumhuriyeti'ni ideal devlet olarak tanımlamış ve anayasasını uhrevi bir çalışma

¹³² Eran Shalev, "A Perfect Republic": The Mosaic Constitution in Revolutionary New England, 1775-1788", *The New England Quarterly*, V.82, N.2, June 2009, s. 240.

¹³³ Shalev, agm, s. 242-243.

¹³⁴ Eric Slauter, *Reading and Radicalization: Print, Politics, and the American Revolution*, *Early American Studies*, V.8, N.1, Winter 2010, s. 5-40.

¹³⁵ John Adams, *A Defence of the Constitution of Government of the United States*, H. Gaine, New York 1787, s. 147 akt. Shalev, agm, s. 244.

¹³⁶ agm, s. 249.

¹³⁷ Charles S. Hyneman-Donald S. Lutz, *American Political Writing During the Founding Era, Volume I*, Liberty Fund, Indianapolis, 1983, s. 185.

¹³⁸ Thornton, age, s. 360-361.

olarak övmüştür.¹³⁹ Konuşmasında ayrıca Hebraik Cumhuriyeti, bir başkan, yetmiş kişiden oluşan konsül ve genel millet meclisinden oluşan bir sistem olarak tanımlamıştır.¹⁴⁰

Anayasa çalışmalarına katkıda bulunan diğer isim ise Connecticut'lu Joseph Huntington'dur. Hebraik Cumhuriyet modelini Tanrı tarafından verilmiş en mükemmel yönetim sistemi olarak öne çıkaran Huntington, söz konusu modelin kral, diktatör, despot ve imparator içermediğini dolayısıyla halkın iktidarının ön planda olduğu bir model şeklinde tasvir etmiştir. Bu konuya dair görüşlerini XVII. yüzyılda Avrupa'da etkin olan düşünürlere göre şekillendirmiş olan Huntington, Amerikan Devrimi'ni sivil yönetim adına büyük bir fırsat olarak lanse etmiştir. Ancak ona göre Püriten alimlerin sunduğu yönetim modelinin başarıya ulaşması veya başka bir deyişle çok uluslu ve dinli yapıya sahip ABD'de başarıya ulaşması mümkün olamayabilirdi zira Amerikan toplumunun aksine antik İsrail tek bir etnik ve dini yapının ürünüydü.¹⁴¹

Bahse konu sorunun çözümüne yönelik öneri de yine Huntington'dan gelmiştir. O, antik Yahudi kabileleri tek etnik ve dini yapı içerisinde yer alan bağımsız kabileler olarak görmüş ve onların kabileler halinde Hebraik Cumhuriyeti içerisinde yer almalarını örnek göstererek ABD için konfederatif bir yapı önermiştir. On üç bağımsız devletin bir araya gelerek konfederasyon kurması fikri yeni bir yaklaşım değildi.¹⁴² Buna rağmen o dönemde en uygun çözüm yine de konfederasyondur. Önerisi her bir eyaletin iç işlerinde bağımsız olmasını, Temsilciler Meclisi'ne, Senato'ya bağımsız yargıya sahip olmasını içermekteydi. Ayrıca her eyaletin başında bir başkanın ve onun başkanlık ettiği Temsilciler Meclisi'nin olmasını ve seçim sistemi önermiştir. İlk kez olmasa da Huntington'ın halkın egemen olduğu bir sistem önermesi oldukça dikkat çekicidir. O dönemde böyle bir bakış açısıyla devlet kurgulamak görülmemiş bir durumdur.¹⁴³

Benzer şekilde dönemin Yale Üniversitesi Rektörü Rahip Ezra Stiles 1783'te, Connecticut Valisi Jonathan Trumbull önünde yaptığı etkileyici yüz sayfalık vaazında Hebraik Cumhuriyeti modelini gündeme getirmiştir.¹⁴⁴ Stiles, bahse konu vaazında Tevrat'ın beşinci kitabından alıntılar yapmış ve Hz. Musa'nın bir siyasi deha olduğunu öne sürmüştür. Tarihi süreç içerisinde Hebraik Cumhuriyeti'nin doğuşunu, yükselişini ve yıkılışını anlatarak başladığı konuşmasında, Stiles Yahudi devletinin yıkılmasından geriye kalanları korumak gerektiğini ve Amerikalıların bu mirasa sahip çıkması için tam zamanı olduğunu dile getirmiştir. Son olarak da Amerika'nın en önemli başarısının bir zamanlar Hebraik Cumhuriyeti'ni yıkan monarşizme karşı zafer kazanması olduğunu iddia etmiş ve bu tezi kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır.¹⁴⁵

¹³⁹ Samuel Cooper, *A Sermon Preached before his Excellency John Hancock Esq. October 25, 1780. Being the Day of the Commencement of the Constitution, and Inauguration of the New Government*: T. and J. Fleet, Boston 1780, s. 2, 8 akt. Shalev, agm, s. 250.

¹⁴⁰ Conrad Cherry, *God's New Israel Religious Interpretation of American Destiny*, The North Carolina University Press, Chappel Hill 1998, s. 63.

¹⁴¹ Joseph Huntington, *A Discourse Adapted to the Present Day, on the Health and Happiness, or Misery and Ruin, of the Body Politic, in Similitude to that of the Natural Body*, Hartford: Hudson and Goodwin, 1781, s. 8-9. akt. Shalev, agm, s. 252-253.

¹⁴² Daha önce 17 Kasım 1777'de imzalanan *Articles of Confederation/ Konfederasyon Ahitnamesi* başlıklı anlaşması çerçevesinde birlik kurma çabaları yetersiz kalmıştı. Articles of Confederation için bakınız: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/SMAN-107/pdf/SMAN-107-pg935.pdf> (E.T.19 Kasım 2019).

¹⁴³ Shalev, agm, s. 253.

¹⁴⁴ Ezra Stiles için bakınız: Edmund S. Morgan, *The Gentle Puritan: A Life of Ezra Stiles 1725-1790*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill 1962.

¹⁴⁵ Cherry, age, s. 63.

Bir yıl sonra, 1784'te Huntington, Connecticut Kongresi önünde yaptığı konuşmada, Püriten mirasına işaret eden tespitler yapmıştır. Ona göre antik İsrail ve Amerika arasında benzerlik mevcuttu. Huntington, o dönemde Amerikan nüfusunun üç milyon olmasını bir zamanlar üç milyona ulaşan Yahudiler ile bağdaştırıp paralellik kurmuştur. Aynı bağlamda fikirlere sahip olan diğer biri isim ise Elizur Goodrich'tir.¹⁴⁶ 10 Mayıs 1787'de Connecticut Temsilciler Meclisi'nde yaptığı konuşmasında Goodrich, Hebraik Cumhuriyeti modeli hususunu bir kez daha gündeme getirmiş ve yeni anayasanın Hebraik siyasi düşünce çerçevesinde şekillendirilmesi konusunun altını çizmiştir.¹⁴⁷

Bu bağlamda çabalara örnek olabilecek diğer bir adım, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ni imzalayan Princeton Üniversitesi rektörü Presbiteryen John Witherspoon tarafından atılmıştır. O, Püritenler tarafından kullanılan *Ahitleşme* modelinin federalizm içinde kullanılması gerektiğini savunmuştur. Ona göre ahitleşme neticesinde ortaya çıkan toplumsal yapı federal yapının ana parçası olmalıdır.¹⁴⁸ Benzeri bir öneriyi Harvard Üniversitesi Rektörü Samuel Langdon yapmış ve Hebraik Cumhuriyet modelini ABD için önermiştir. Ona göre de devlet yönetimi ve anayasa mutlaka antik İsrail modelinin yansıması olmalı, halk egemenliği sağlanmalı, bağımsız yargı, yasama ve yürütme sistemi kurulmalıydı.¹⁴⁹

En sonunda Amerikan Devrimi'ni Hebraik Cumhuriyeti'nin inşası ile tamamlama çabası yukarıda ifade edilen faaliyetler neticesinde başarı ile tamamlanmıştır. Hebraik Cumhuriyeti modeli ile yapılandırılan Amerikan Anayasası 21 Haziran 1788'de onaylanmış ve böylece Amerikan Devrimi sona ermiştir.¹⁵⁰ Buna rağmen, bazı Püritenler ortaya çıkan sonuçtan memnun olmamıştır. Zira ellerinde olmasına rağmen, Tanrı kavramı Amerikan Anayasası'nda yer almamıştır. Bu durum Bağımsızlık Bildirgesini imzalayan Connecticut delegesi William Williams'a göre, Püriten mirasa ve Amerika'yı Amerikan yapan değerlere ihanetti.¹⁵¹ Gerçekten de incelendiğinde görüleceği üzere 1787 Amerikan Anayasası taslağında Tanrı kelimesi yoktur.¹⁵²

Tanrı kelimesinin yer almamasının birkaç nedeni vardır. Her ne kadar Amerikan Devrimi'nin ideolojik altyapısı Püritenler tarafından şekillendirilse de ve Püritenler hem askeri hem de diplomatik operasyonlarda yer alsalar da Amerikan Devrimi'nin başarıya ulaşmasında farklı gruplar da rol almıştır.¹⁵³ Baptistler, Presbiteryenler Anglikan Kilisesi'ne karşı olan ve kendilerini Dissenters olarak tanımlayan Amerikan milliyetçileri, anayasaya dini bir söylemin eklenmesine karşı çıkmışlardır. Ayrıca Bağımsızlık Savaşı'nın kahramanları başta Benjamin Franklin olmak üzere Kurucu Atalar, anayasaya Tanrı kelimesinin eklenmesine Yahudi, Müslüman, Hindu ve diğer inançlara bağlı insanları uzaklaştıracağı ön görüşüyle karşı

¹⁴⁶ <https://prabook.com/web/elizur.goodrich/1096737>(E.T 27.10.2019.).

¹⁴⁷ Sandoz, age, s. 993.

¹⁴⁸ Victor Roudometof, *Glocal Religions*, Special Edition, MDPI, Basel, 2018.

¹⁴⁹ Samuel Langdon, *The Republic of the Israelites an Example to the American States*, Lamson and Ranlet, Exeter, N.H. 1788, s. 7. akt. Shalev, agm, s. 256. John R. Ville, "The Critical Role of Committees at the US Constitutional Convention of 1787", *The American Journal of Legal History*, V.48, N.2, 2006, s. 148-176.

¹⁵⁰ Amerikan Anayasası 17 Eylül 1787'de 39 delegenin imzalamasının ardından resmi olarak yürürlüğe girmiştir. Amerikan Anayasası için bakınız:

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/CDOC-110hdoc50/pdf/CDOC-110hdoc50.pdf> (E.T. 19 Kasım 2019).

¹⁵¹ Phillip Kurland-Ralph Lerner, *The Founders of Constitution 4t Volume*, Chicago University Press, Chicago 1987, s. 643.

¹⁵² Tanrı kelimesi için bakınız: <https://uscode.house.gov/static/constitution.pdf> (E.T. 01.11.2019).

¹⁵³ Lambert, age, s. 18.

çıkmıştır.¹⁵⁴ Bu bilinçli tercihin en önemli nedeni yeni dünya düzenini kurma sürecinde, ABD'ye yönelik ittifakı ve ön yargıyı kırmaktır.¹⁵⁵ Sonuç olarak Tanrı tarafından önerilen Hebraik Cumhuriyeti modelinin sahibi Tanrı'nın adı Amerikan Anayasası'nda geçerse de hedeflenen elde edilmişti. Artık yapılması gereken Tanrı adına yeni küresel düzen kurmaktır. Her ne kadar ilk Püriten Başkan George Washington küresel hedeflerin gerçekleşmesinde temkinli davransa da Amerikan Devrimi'nin en önemli amacı için zaman içinde adım atılacaktı.

Sonuç

Amerikan Devrimi seküler bir anayasanın yürürlüğe girmesinin ardından sona ermiştir. Seküler anayasası ve çağının çok ötesinde Hebraik modeli devlet yapısına rağmen Amerikan Devrimi Püritenizm'in bir zaferi olarak tarihe geçmiştir. İlk olarak Britanya sonrasında Hollanda ve nihayet Kuzey Amerika kıtasında etkin olan söz konusu bu akım sahip olduğu ilkeler ile Amerikan düşünce yapısını şekillendirmiştir. On altıncı yüzyılın başından itibaren Amerika kıtasına zorunlu/gönüllü olarak göç eden Püritenler Amerikan Devrimi'nin gerçekleştirilmesinde büyük rol oynamışlardır. ABD'nin egemen olduğu mevcut dünya düzeninin temelini atılmasını sağlayanlar da yine Püritenler olmuştur.

1620 yılında Mayflower Sözleşmesi'ni Tanrı ile imzalayarak Tanrı'nın Krallığı'nı kurmaya gönüllü olan Püritenlerin Amerikan Devrimi'ne giden süreçte yürüttükleri stratejiyle Amerikan Devrimi'ne doktriner ölçekte katkıda bulunmaları kesinlikle tesadüf değildir. İlk olarak siyasi, toplumsal, dini ve kurumsal yapıları inşa eden Püritenlerin, çıkmaza girildiği anda 1740'lı yıllar ile birlikte, Birinci Dini Uyanış Hareketi'ni başlatmaları ve o dönem için oldukça yenilikçi bir uygulama olan sokak vaazları ile dini özgürlüğü ve seçilmiş toplum inancına vurgu yapmaları neticesinde Amerikan toplumunun ve düşünce yapısının temelleri atılmıştır. Oluşturulan kültürel-din kimlik neticesinde Britanya'ya karşı eşsiz olarak nitelendirilen Amerikan Devrimi başlatılmıştır. Amerikan Devrimi'nin eşsiz olmasının en önemli nedeni Püritenler tarafından başlatılması değil bu devrimin önemli ölçüde dini özgürlük adına başlatılmış olmasıdır. Aydınlanma Çağı nedeniyle Avrupa'da dinin gücünü kaybettiği bir dönemde, ABD'nin oldukça muhafazakâr bir ideoloji çerçevesinde kurulması ve yönetilmesi bilinçli ve stratejik bir tercih olmuştur.

Bu tercihin bilinçli ve stratejik bir adım olduğunu daha sonraki dönemlerde görmek mümkündür. Zira Tanrı'nın Krallığı'nı kurmak için stratejiler üretenlerin torunları 1790 yılı itibarıyla İkinci Büyük Uyanış Hareketi'ni başlatmışlardır. Böylece XIX. yüzyılda ABD'nin küresel hegemonyasının temelini atmışlardır. *Monroe Doktrini* ve *Açık Kader* söylemiyle bir imparatorluk gibi Amerika kıtalarında güç ve nüfuz sahibi olan ABD'nin Püriten idealler çerçevesinde büyüdüğü yadsınamaz bir gerçektir. Aynı zamanda yeni kurulan bir devletin vatandaşlarının misyonerlik faaliyetler için tüm dünyayı hedef alması oldukça ilginçtir. ABD'nin küresel hegemonyasını inşa edecek misyonerlere ve tüccarlara adeta diplomatik koruma sağlamış olması dikkat çekicidir.

Daha önemlisi Püriten ideallerine uygun şekilde ticari ve protestan diplomasiyi en önemli iki dış politika stratejisi olarak benimseyen ABD'nin bu stratejisi ülkeyi XX. yüzyılın başından itibaren küresel bir güç haline getirmesidir. Söz konusu yüzyılda kolonyal sömürüye isyan ederek emperyalist dış politika peşinde koşan ABD'nin, Püriten ideolojik temelini Woodrow Wilson'ın yeni *liberal dünya* talebinde; Henry Luce tarafından ortaya konulan *Amerikan*

¹⁵⁴ Daniel L. Dreisbach-Mark David Hall, *The Sacred Rights of Conscience: Selected Readings on Religious Liberty and Church-State Relations in the American Founding*, Liberty Fund Press, Indianapolis 2009, s. 433.

¹⁵⁵ Lambert, age, 487-490.

Yüzyılı iddiasında; Harry S. Truman'ın *özgür dünya* çıkışında, Henry Kissinger'in *küreselleşme* vizyonunda, 1970'li yıllardan itibaren Amerikan dış politikasında etkili olan Yeni Muhafazakarlık idealinde, 2000 yılında George W. Bush'un *Teröre Karşı Savaş* doktrininde ve hatta Donald Trump'ın *Önce Amerika* söyleminde görmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

MAYHEW, Jonathan, *A Discourse concerning Unlimited Submission and Nonresistance to the Higher Powers: With some Reflections on the Resistance made to King Charles I. And on the Anniversary of his Death: In which the Mysterious Doctrine of that Prince's Saintship and Martyrdom is Unriddled 1750*, An Electronic Text Edition Ed. Paul Royster, Digitalcommons@University of Nebraska.

JEFFERSON, Thomas, *Letter to Henry Lee*, May 8, 1825, Ed. Merril D. Petterson, New York Library of America, 1984.

LANGDON, Samuel, *The Republic of the Israelites an Example to the American States*, Lamson and Ranlet, Exeter, N.H. 1788.

MHS (Massachusetts Historical Society) *Winthrop Papers* Allen County Americana, Boston, 1940.

Telif Eserler

ADAMS, John, *A Defense of the Constitution of Government of the United States*, H. Gaine, New York 1787.

ALDEN, R. John, *The American Revolution 1775-1783*, Harper Torchbook, New York 1962.

ALLISON, J. Robert *The American Revolution A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 2015,

ARENDDT, Hannah, *On Revolution*, Penguin Books, New York, 1963.

ARNEIL, Barbara, *John Locke and America, The Defense of American Colonialism*, Clarendon Press, Oxford 1996.

BAILYN, Bernard, *The Ideological Origin of American Revolution*, Enlarged Version, Harvard University Press, Cambridge 1992.

BARACLOW, Stephen, *The Communion of Saints*, New York 1998.

- BARTOLUCCI, Guido, "The Hebrew Republic in Sixteenth-Century Political Debate: The Struggle for Jurisdiction" *Ancient Models in Modern Republican Imagination*, Ed. Wyger Velema-Arthur Weststeijn, Brill, Leiden 2018, s. 214-233.
- BERCOVITCH, Sacvan, *The Puritan Origin of American Self*, Yale University Press, New Heaven 1975.
- BERNER, J. Francis, *Cambridge Companion to Puritanism*, Oxford University Press, Oxford, 2011.
- BERNIS F. Samuel, *The Diplomacy of American Revolution*, American Historical Association, New York 1935.
- BEST, E. W., *Free Grace, Free Will*, Huston/TX, 1997.
- BETTENSON, Henry, "The Millenary Petition (1603)", *Documents of Christian Church*, Ed. Henry Bettenson, Oxford University Press, London 1963.
- BLOCH, Ruth, *Visionary Republic: Millennial Themes in American Thought, 1756–1800*, Cambridge University Press, New York 1988.
- BODIAN, Miriam, "The Biblical 'Jewish Republic' and the Dutch 'New Israel' Seventeenth-Century Dutch Thought," *Political Hebraism, Judaic Sources in Early Modern Political Thought*, Ed. Gordon Schochet-Fania Oz Salzberger-Meirav Jhones, Shalem Press, Jerusalem, 2008.
- BOYER S. Paul, *When Time Shall Be No More: Prophecy Belief in Modern American Culture*, Belknap Press, Cambridge 1992.
- CHOMSKY, William, *Hebrew: Eternal Language*, Jewish Publication Society of America, Philadelphia 1975.
- COBY, J. Patrick, *Thomas Cromwell Machiavellian Statecraft and English Reformation*, Lexington Books, Lanham 2009.
- COLLINS, Randall, *Weberian Sociological Theory*, Cambridge University Press, Cambridge 1986.
- CONRAD, Cherry, *God's New Israel Religious Interpretation of American Destiny*, The University of North Carolina Press, The Chappel Hill 1998.
- COULOMBE, A. Charles, *Puritan's Empire*, Tumbler Housebook, Arcadia/CA 2009.
- CURRENT, N. Richard -Harry T. Williams, Frank Friedel, *American History: A Survey Vol I*, Alfred A. Knopf, New York 1967.

Amerikan Siyasi Düşüncesinin İdeolojik Kökeni Püritenizm'in Amerikan Devrimi'ne Etkisi

DELBANCO, Andrew -Allen Heimert, *The Puritans in America*, Harvard University Press, London 1996.

DREISBACH L Daniel -Mark David Hall, *The Sacred Rights of Conscience: Selected Readings on Religious Liberty and Church-State Relations in the American Founding*, Liberty Fund Press, Indianapolis 2009.

ELWOOD, Johnson, *The Pursuit of Power Studies in the Vocabulary of Puritanism*, Peter Land, New York 1995.

GRAVES, A.R. Michael, *Henry VIII: Profiles in Power*, Pearson Longman, London 2003.

HAGUE, Dyson, *Wycliffe A Historical Study*, The Church Records Publications, Toronto 1924.

HYNEMAN, S. Charles. -Donald S. Lutz, *American Political Writing During the Founding Era, Volume I*, Liberty Fund, Indianapolis, 1983, s. 185.

JOHNSON K. Galen-Charles Pastoor, *The A to Z of Puritans*, Scarecrow Press, Plymouth 2009.

KELLY, F. Douglas, *The Emergence of Liberty in the Modern World: The Influence of Calvin on Five Governments from the 16th Century*, P&R Publishing, Philipsburg 1992.

KURLAND Phillip-Ralph Lerner, *The Founders of Constitution 4t Volume*, Chicago University Press, Chicago 1987.

LAMBERT, Frank, *The Founding Fathers and the Place of Religion in America*, Princeton University Press, Princeton, 2003.

LAMBERT, Frank, *Inventing the Great Awakening*, Princeton University Press, Princeton, 1999.

LINCOLN, Bruce, *Religion, Rebellion, Revolution: An Interdisciplinary and Cross-Cultural Collection of Essays*, Palgrave Macmillan, London/UK 1985.

LUTZ, Donald *American Political Writing During the Founding Era 1760-1805, Volume I*, Liberty Fund, Indianapolis 1983.

MARSHALL, Peter, *Religious Identities in Henry VIII's England*, Ashgate Publishing, Aldershot 2006.

HISTORY
STUDIES
INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

2182

Volume 11
Issue 6
December
2019

- MASHDEN, George, *Understanding Fundamentalism and Evangelicalism*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids 1991.
- MCKENNA, George, *The Puritan Origins of the American Patriotism*, Yale University Press, New Heaven 2007.
- MILLER, Perry, *The New England Mind From Colony to Province*, Harvard University Press, Cambridge 1953.
- MULLINS J. Patrick, *Father of Liberty: Jonathan Mayhew and the Principles of the American Revolution*, University Press of Kansas, Lawrence/KS 2017.
- NELSON, Eric, *The Hebrew Republic: Jewish Sources and the Transformation of European Political Thought*, Harvard University, Cambridge 2010.
- NOLL, A. Mark, *America's God From Jonathan Edwards to Abraham Lincoln*, Oxford University Press, Oxford 2002.
- NOLL, A. Mark, *The Logic of Evangelicalism and the Challenges of Philanthropy*, Indianapolis University, Indianapolis, 2007.
- NOLL, A. Mark, *The Rise of Evangelicalism: The Age of Edwards, Mitefield and the Wesleys*, Inver Varsity, Downer Groove 2004.
- O'SHAUGHNESSY, J. Andrew, *The Men Who Lost America: British Leadership, The American Revolution and the Fate of the Empire*, Yale University Press, New Heaven 2014.
- PEDERSON, J. Randall, *Unity in Diversity: English Puritans and the Puritan Reformation 1603-1689*, Brill, Leiden 2014.
- POPE G. Robert, *The Half-Way Covenant: Church Membership in Puritan New England*, Princeton University Press, Princeton 1969.
- RAHE, A. Paul, *Republics Ancient and Modern; Vol. 3. Inventions of Prudence: Constituting the American Regime*, University of North Carolina, Chapel Hill 1994.
- ROUDOMETOF, Victor, *Glocal Religions*, Special Edition, MDPI, Basel, 2018.
- RYKEN, Leland, *Worldly Saints: The Puritans as They Really Were*, Zondervan Publishing House Grand Rapids 1986.

SAMSON, Alexander, "Power Sharing: The Co-Monarchy of Phillip and Mary", *The Reigns of Mary and Elizabeth*, Ed. Alice Hunt-Anna Whitelock, 2010.

SANDOZ Elis, *Political Sermons of the Founding Era*, Liberty Fund Indianapolis, 1998.

SCHAFF, S. David, *John Huss His Life Teaching and Death After Five Hundred Years*, Charles Scribner's Son, New York 1915.

SHALEV, Eran, "America's Antiquities: The Ancient Past in the Creation of the American Republic", *Ancient Models in Modern Republican Imagination*, Ed. Wyger Velema-Arthur Weststeijn, Brill, Leiden 2018.

SIDNEY, Algernon, *Discourses Concerning Government*, Ed. John Toland, London 1698;

SIMMS, Brendan, *Three Victories and a Defeat The Rise and Fall of the First Britain Empire*, Basic Books, New York 2007.

SIVAN, Gabriel, *The Bible and Civilization*, Keter Publication House Jerusalem 1973.

SKINNER, C. Andrew, "The Influence of the Hebrew Bible on the Founders of American Republic" *Sacred Text Secular Times: The Hebrew Bible in the Modern World*, Ed. Leonard J. Greenspoon, Creighton University Press, Omaha/NE, 2000.

STOUT S. Harry, *The New England Soul: Preaching and Religious Culture in Colonial New England*, Oxford University Press, New York 1988.

SWEENEY, E. Douglas, *Edwards the Exegete, Biblical Interoperation and Anglo-Protestan Culture on the Edge of Enlightenment*, Oxford University Press, Oxford 2016.

TUCKER, Ruth, *A Biographical History of the Vrh*, Zendervan, Grand Rapids 2011.

WATSON L.Harry, *Building the American Republic: A Narrative History to 1877 Volume I*, The University of Chicago Press, Chicago, 2018, s. 57.

WEBER, Max, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, Taylor & Francis, London, 2005.

WHITTEMORE, Henry, *The Signers of Mayflower Compact and their Descendants*, Mayflower Publishing Co, New York 1899.

WILLIAMS, W. Peter, *America's Religion From their Origin to Twenty First Century*, Illinois University, Chicago, 1998.

WINSHIP, P. Michael, *Hot Protestants: A History of Puritanism in England and America*, Yale University Press, New Heaven 2019.

WOOD S. Gordon, *The Radicalism of the American Revolution*, Vintage Books, New York, 1993.

ZAKAI, Avihu, *Exile and Kingdom, History and Apocalypse in the Puritan Migration to America*, Cambridge University Press, Cambridge 1992.

Makaleler

BARRICK D. "William, Kingdom of God in the Old Testament, *The Master's Seminary Journal*, V.23, N.2, Fall 2012, s. 173-192.

BENEKE, Chris, "The Critical Turn: Jonathan Mayhew The British Empire and the Idea of the Resistance in the Mid-Eighteenth Century", *Massachusetts Historical Review*, N.10, 2008, s. 23-56.

BROWN, B. Kathrene, "Puritan Democracy A Case Study", *The Mississippi Valley Historical Review*, V.60, N.3, 1963, s. 377-396.

CEASER W. James, "American Exceptionalism: Is it Real Is it Good? The Origin and Character of American Exceptionalism" *A Journal of Ideas, Institutions and Culture*, Spring 2012, s. 3-28.

CROSBY, H. Brian, "Toward a Definition of Puritans and Puritanism: A Study of Puritan Historiography", *Churchman*, V. 122, N.4, 2008, s. 297-314.

DENİZ, M. Osman, "John Calvin'in Teolojisi ve Özgünlüğü", *Akademik Bakış Dergisi*, S.33, Kasım-Aralık 2012, s. 1-16.

ELEZAR, J. Daniel, "Spinoza and Bible", *Jewish Political Studies Review*, V.7, N.1-2, Spring 1995, s. 5-19.

FOGLEMEN, Aaron, "Migrations to the Thirteen British North American Colonies, 1700-1775: New Estimates", *Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 22, No. 4. (Spring, 1992), s. 691-709.

GIPSON H. Lawrence, "The American Revolution as an Aftermath of the Great War for the Empire, 1754-1763" *Political Science Quarterly*, V.65, N.1, March 1950, s. 86-104.

HUNT, Gaillard, "The Virginia Declaration of Rights and Cardinal Bellarmine", *The Catholic Historical Review*, V. 3, N 3, October 1917, s. 276-289.

İSKEFİYELİ, Zeynep, "Amerika'da "Büyük Uyanış" Ve Amerikan Board (ABCFM) Misyoner Teşkilatı'nın Kuruluşu", *4. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, Yalova 14 – 17 Şubat 2019, s. 15-30.

KANG, Ning, "Puritanism and its Impact Upon American Values", *Reviews of American Studies*, V.1, N.2, 2009, s.148-151.

KOLLEN, Thomas, "Reconceptualizing Profit Orientation in Management: A Karmic View on Return of Investment Calculations", *Philosophy of Management*, V.16, N.1, 2016, s.7-20.

KOPEL, B. David, "The Religious Roots of the American Revolution and the Right to Keep and Bear Arms", *Journal of Firearms and Public Policy*, V.17, 2005

LAURENCE, David, "Jonathan Edwards, Solomon Stoddard, and the Preparationist Model of Conversion" *Harvard Theological Review*, V.72, I.3-4, October 1979, s. 267-283.

LEE, E. Jennifer, "The Colony of Jamestown: Conceptions, Challenges, and Change", *Alethia*, V.3, I.2, 2018, s. 1-16.

LUCAS, R. Paul, "Solomon Stoddard and the Origin of the Great Awakening in New England", *Historian*, V.59, N.4, Summer 1997, 741-758.

LUTZ, S. Donald, "The Relative Influence of European Writers on Late Eighteenth Century American Political Thought," *American Political Science Review*, V. 78, March 1984, s. 189–197.

MILLER, Perry, "The Garden of Eden and the Deacon's Meadow," *American Heritage*, N.7, December 1955, s. 54-61.

MINGUIC, Andrea, "Key Concepts of Puritanism and the Shaping of the American Cultural Identity", *Philologica Jassyensis*, V.2, N.2, 2010, s. 211-217.

O'BRIEN, Susan "A Transatlantic Community of Saints: The Great Awakening and the First Evangelical Network, 1735-1755", *The American Historical Review*, V. 91, N.4, October, 1986, s. 811-832.

ROBBINS, Caroline, "Algernon Sidney's Discourses Concerning Government: Textbook of Revolution," *William and Mary Quarterly*, V. 4, N.3, 1947, s. 267-269.

ROUDOMETOF, Victor, "Forms of Religious Glocalization: Orthodox Christianity in the Long Durée", *Religions*, N.5, 2014, s. 1017-1036.

- SALZBERGER, Oz- Fania, "The Political Thought of John Locke and the Significance of Political Hebraism," *Hebraic Political Studies* V.1, N.5 2006, s. 568–592.
- SELMAN, J. Martin "The Kingdom of God in the Old Testament", *Tyndale Bulletin*, V.40, N.2, 1989. s. 161-183.
- SHALEV, Eran, "A Perfect Republic": The Mosaic Constitution in Revolutionary New England, 1775–1788", *The New England Quarterly*, V.82, N.2, June 2009, s. 235-263.
- SLAUTER, Eric, *Reading and Radicalization: Print, Politics, and the American Revolution*, *Early American Studies*, V.8, N.1, Winter 2010, s. 5-40.
- SONG, Seongjong, "American Exceptionalism at a Crossroads", *The Korean Journal of International Studies*, C.13, S.1, 2015, s. 239-262.
- STEELE, Brand, "This is our Jerusalem: Early American Evangelical Localization of the Hebraic Republic", *Religion*, V.7, N.4, 2016. s.1-12.
- THOMAS D .G. Peter, "George III and the American Revolution", *History*, V. 70, N. 228, February 1985, s. 16-31.
- TRETHEWEY, J. Richard, "The Economic Burden of the Sugar Act", *The American Economist*, V.13, N.1, March 1969, s. 63-71.
- VILLE R. John, "The Critical Role of Comities at the US Constitutional Convention of 1787", *The American Journal of Legal History*, V.48, N.2, 2006, s. 148-176.
- YALDUZ, Alparslan, "Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri ve İzmir Konsili" *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, C.12, S.2, 2003, s.257-296.

Raporlar

- ROSENBLOOM, L. Joshua, "The Colonial American Economy" (2018). Economics Working Papers: Department of Economics, Iowa State University. 18002.
https://lib.dr.iastate.edu/econ_ag_workingpapers/1

Tezler

- BAINES, S. Ronald, *Thy Kingdom Come: The Missionary Theology and Practice of Jonathan Edwards*, (Reformed Theological Seminary Master of Ars in Religion, Unpublished Master of Art Thesis, Charlotte North Carolina) December 2006).

Amerikan Siyasi Düşüncesinin İdeolojik Kökeni Püritenizm'in Amerikan Devrimi'ne Etkisi

HAGA, Andrea K. Brinton, *Shaping British Identity: Transatlantic Anglo-Spanish Rivalry In The Early Modern Period*, (The University of Texas at Arlington, Arlington Unpublished PhD Thesis,), Arlington August 2009.

LAND, Jeremy, *The Price of Empire: Britain's Military Cost During the Seven Years War*. (Appalachian State University Unpublished Master of Art Thesis), May 2010.

İnternet Siteleri

<http://justus.anglican.org/resources/bcp/1549/BCP1549.pdf> (E.T. 19 Kasım 2019).

<https://allthingsliberty.com/2013/09/presbyterian-rebellion/> (E.T. 12 Ağustos 2019).

<http://americainclass.org/sources/makingrevolution/war/text1/burkereconspeech.pdf> (E.T. 24 10.2019).

<http://americainclass.org/sources/makingrevolution/crisis/text4/townshendactsresponse1767.pdf> (E.T. 23.9..2019).

https://avalon.law.yale.edu/18th_century/stamp_act_1765.asp (E.T. 23.9..2019).

<https://crcc.usc.edu/the-kingdom-of-god-and-american-exceptionalism/> (E.T. 20 Kasım 2019).

<https://www.crossroadsinitiative.com/media/articles/humility-and-charity/> (E.T. 23.10.2019).

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/SMAN-107/pdf/SMAN-107-pg935.pdf> (E.T.19 Kasım 2019).

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/CDOC-110hdoc50/pdf/CDOC-110hdoc50.pdf> (E.T. 19 Kasım 2019).

<https://prabook.com/web/elizur.goodrich/1096737> (E.T. 23.10.2019).

<https://www.britannica.com/biography/Edmund-Burke-British-philosopher-and-statesman> (E.T. 12 Kasım 2019).

https://www.ttu.ee/public/m/martmurdvee/EconPsy/6/Hobbes_Thomas_1660_The_Leviathan.pdf (E.T 27.10.2019.).

<https://uscode.house.gov/static/constitution.pdf> (E.T. 01.11.2019).

<https://web.viu.ca/davies/h320/population.colonies.htm> (ET. 23.10.2019).